

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Ugdymo mokslų institutas

Reda Lingytė

Edukologijos studijų programa
Magistro darbas

**Rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo
perspektyvos Lietuvoje ir Latvijoje: lyginamoji analizė**

Darbo vadovė: doc. dr. Irena Stonkuvienė

Darbo konsultantė: prof. dr. Zanda Rubene

Vilnius
2024

Santrauka

Rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo perspektyvos Lietuvoje ir Latvijoje: lyginamoji analizė

Kintant geopolitinei situacijai, pastaruoju metu Europos Sąjungai priklausančių posovietinės erdvės šalių, kurių bendrojo ugdymo įstaigose didelis skaičius moksleivių, besimokančių rusų kalbos, viešajame diskurse vis dažniau keliamas šios kalbos mokymo perspektyvų klausimas. Latvijos Respublikos Saeimoje pritarta Latvijos Švietimo įstatymo pataisai, pagal kurią nuo 2026-2027 mokslo metų numatomas laipsniškas rusų kaip antrosios užsienio kalbos dėstymo atsisakymas šios šalies mokyklose, Lietuvoje tuo tarpu pateikiamos rekomendacijos palaipsniui mažinti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymą, o kai kuriais atvejais – jo visai atsisakyti, tačiau su tuo susijusių teisės aktų kol kas nepriimta.

Šiame darbe siekiama išanalizuoti ir palyginti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokykloje situaciją bei perspektyvas Lietuvoje ir Latvijoje. Teorinėje dalyje apžvelgiama kalbos politikos ir planavimo koncepcija pagal kryptis: kalba kaip problema, kalba kaip teisė ir kalba kaip išteklius. Empirinis tyrimas atliktas remiantis bendrąją kokybinio tyrimo metodologine prieiga, renkant kokybinius duomenis iš 12 švietimo ekspertų pusiau struktūruoto interviu metodu, o tyrimo duomenys analizuoti taikant kokybinės turinio analizės metodą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad Lietuvoje ir Latvijoje esama padėtis ir ateities perspektyvos vertintinos kaip labai panašios, nes švietimo politikos formuotojai laikosi tokių pačių principų ir krypties - siekia mažinti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo apimtį su tikslu palaipsniui jo visai atsisakyti.

Raktažodžiai: rusų kaip užsienio kalbos mokymas, rusų kaip užsienio kalbos mokymas Lietuvoje, rusų kaip užsienio kalbos mokymas Latvijoje.

Summary

Prospects of teaching Russian as a second foreign language in Lithuania and Latvia: A comparative analysis

Due to the changing geopolitical situation, the question of the prospects of teaching Russian as a foreign language has recently been raised in the public discourse of the post-Soviet EU-member countries, where a large number of students learn Russian as a foreign language in general education schools. The Saeima of the Republic of Latvia has approved an amendment to the Law on Education of Latvia, according to which starting from the academic year of 2026-2027 the teaching of Russian as a second foreign language is to be phased out in the schools of this country, while in Lithuania, recommendations are made to reduce the teaching of Russian as a second foreign language; however, so far, no legislation has been adopted.

This paper aims to analyse and compare the prospects of teaching Russian as a second foreign language in general education schools in Lithuania and Latvia. The theoretical part reviews the concept of language policy and planning through the framework of language as a problem, language as a right and language as a resource. The empirical research was conducted according to the general qualitative research methodology, qualitative data was collected from 12 educational experts using the balanced structured interview method, and the research data was analysed using the qualitative content analysis method. The results of the study revealed that the current situation and the future prospects of teaching English as a second foreign language in Lithuania and Latvia are very similar, because education policy makers in both these countries follow the same principles and direction aiming to reduce the scope of and eventually refuse teaching Russian as a second foreign language in schools of general education.

Keywords: teaching Russian as a foreign language, teaching Russian as a foreign language in Lithuania, teaching Russian as a foreign language in Latvia.

Turinys

Įvadas.....	5
Kalbų mokymo(si) politikos teorinė prieiga.....	8
Tyrimo metodika ir etika	16
Rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo situacijos ir perspektyvų tyrimo rezultatai	19
Statistika ir švietimo politika.....	19
Švietimo ekspertų įžvalgos.....	20
Užsienio kalbų mokymo(-si) svarba.....	20
Užsienio kalbų pasirinkimo kriterijai	22
Rusų kaip antrosios užsienio kalbos pasirinkimas	22
Besimokančiųjų rusų kaip užsienio kalbos mažėjimas	24
Rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymo pagrindumas	25
Rusų kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymo aplinkybės	27
Rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymo pasekmės ir iššūkiai	35
Pasiūlymai tvariam iššūkių įveikimui	41
Diskusija	46
Išvados	49
Šaltiniai.....	51
Priedai	56

Įvadas

Tyrimo aktualumas ir naujumas. Europos Sąjungoje (toliau – ES) užsienio kalbų mokėjimas laikomas vertybe, ES kalbų politika grindžiama pagarba kalbų įvairovei visose valstybėse narėse, o Europos Parlamentas savo 2021 m. lapkričio 11 d. rezoliucijoje „Bendras holistinis požiūris į Europos švietimo erdvę“ (Europos Parlamento rezoliucija, 2021) pabrėžė užsienio kalbų mokymosi svarbą, numatydamas, kad valstybės narės turi imtis veiksmų, kad paremtų kalbinių įgūdžių ugdymą visais švietimo lygmenimis, ypač pradinio ir vidurinio ugdymo įstaigose. Tačiau kintant geopolitinei situacijai, karo Ukrainoje kontekste ES priklausančių posovietinės erdvės šalių, kurių bendrojo ugdymo įstaigose didelis skaičius moksleivių, besimokančių rusų kalbos, viešajame diskurse pastaruoju metu vis dažniau keliamas šios kalbos mokymo perspektyvų klausimas.

Švietimo valdymo informacinėje sistemoje (toliau – ŠVIS) pateikiami duomenys rodo, jog Lietuvoje 2023-2024 mokslo metais kaip pirmosios užsienio kalbos 99,4 % moksleivių mokėsi anglų kalbos (309347 moksleiviai iš 311313), tad apie kitų užsienio kalbų mokymąsi bendrąjį ugdymą teikiančiose mokyklose iš esmės galima kalbėti tik kaip apie antrosios užsienio kalbos mokymąsi. O antroji užsienio kalba, kurios 2023-2024 mokslo metais mokėsi 67,6% visų antrosios užsienio kalbos besimokančių Lietuvos moksleivių (102265 moksleiviai iš 151264), buvo rusų kalba. Nors šalies viešojoje erdvėje kalbama apie rusų kaip antrosios užsienio kalbos besimokančių moksleivių skaičiaus mažėjimą, ŠVIS duomenys rodo, jog šis mažėjimas nėra drastiškas. Per metus tokių moksleivių skaičius sumažėjo tik 7841 moksleiviu, nes 2022-2023 mokslo metais rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokėsi 110106 moksleiviai. Tiesa, reikia paminėti, kad šis skaičius sudarė 72,9% visų antrosios užsienio kalbos besimokiusių bendrojo ugdymo mokyklų moksleivių, kurių tais mokslo metais iš viso buvo 150934. Tad lyginant procentines rusų kaip antrosios užsienio kalbos besimokančiųjų skaičiaus išraiškas, per metus šis skaičius sumažėjo 5,3%. Galima daryti prielaidą, jog toks pokytis, kuriam galėjo turėti įtakos 2022 m. vasario 24 d. Rusijos pradėto karo Ukrainoje kontekstas, Lietuvos politikų ir švietimo politikos formuotojų vertinamas kaip nepakankamas, nes viešajame diskurse nuolat minimas ketinimas siekti mažinti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo apimtį bendrojo ugdymo mokyklose, o kai kuriais atvejais - net atsisakyti šios kalbos mokymo, tačiau su tuo susijusių teisės aktų šio darbo rengimo metu Lietuvos Respublikos Seime svarstyta nebuvo. Taigi mūsų šalyje rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymas - aktuali ir plačiai viešojoje erdvėje aptariama tema, tačiau ją analizuojančių mokslinių tyrimų kol kas nėra publikuota, todėl tampa svarbu tirti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo esamą situaciją bei ateities perspektyvas Lietuvoje. Taip pat vertinga analizuoti padėtį šalyse, kuriose panaši švietimo politika rusų kaip užsienio kalbos mokymo atžvilgiu.

Tiesa, reikia atsižvelgti į tai, jog remiantis Latvijos Oficialiosios statistikos portalo (toliau – OSP) 2023 metų duomenimis, Latvijoje rusų tautybės gyventojų dalis sudaro 23,7% populiacijos, kai

tuo tarpu Lietuvoje rusų tautybės gyventojų yra tik 5,1% (Lietuvos OSP 2023 m. duomenys), tad esama tam tikrų skirtumų ir švietimo lauke, tačiau rusų kalbos mokymo perspektyvų tematika ir problematika abiejose šalyse gana panaši, nes švietimo politikos formuotojai laikosi tokių pačių principų ir krypties: bendrąjį ugdymą vykdyti valstybine kalba bei mažinti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo apimtį su tikslu palaipsniui jo visai atsisakyti. Latvijos Respublikos Saeimoje 2024 m. balandžio 18 d. antrajame svarstyme pritarta Latvijos Švietimo įstatymo pataisai, pagal kurią nuo 2026-2027 mokslo metų numatomas laipsniškas rusų kaip antrosios užsienio kalbos dėstymo atsisakymas šios šalies mokyklose. Tam, kad įstatymo pataisa įsigaliotų, jai turi būti pritarta trečiajame svarstyme parlamente, tačiau šio darbo rengimo metu trečiasis svarstymas dar nebuvo įvykęs, tad ir minėta Latvijos Švietimo įstatymo pataisa dar nebuvo priimta. Vis dėlto, Latvijoje veiksnių siekiant mažinti ir galiausiai atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos imtasi anksčiau nei Lietuvoje, tad mūsų šalies švietimo politikos formuotojams Latvijos kolegų patirtis galėtų tapti naudinga pavyzdžiu. Remiantis Latvijos OSP duomenimis, 2022-2023 mokslo metais Latvijoje iš 221097 bendrojo ugdymo mokyklų moksleivių 211386 (95,6%) kaip užsienio kalbos mokėsi anglų kalbos, o rusų kalbos kaip užsienio kalbos mokėsi 56,1% arba 91170 moksleivių iš 162381 moksleivio, kurie mokėsi bendrojo ugdymo mokyklose, kuriose mokymas vyksta latvių kalba (140161 moksleivių mokėsi mokyklose, kuriose dėstoma tik latvių kalba ir dar 22220 moksleivių mokėsi latvių dėstomąja kalba dvikalbėse mokyklose su rusų ir latvių mokomosiomis kalbomis). 2021-2022 mokslo metais tokių, rusų kaip užsienio kalbos besimokiusių, moksleivių buvo 59,5% arba 92792 iš 156044 moksleivių, kurie mokėsi bendrojo ugdymo mokyklose, kuriose mokymas vyksta latvių kalba (iš jų 138588 moksleiviai iš mokyklų latvių ugdomąja kalba ir 17456 moksleiviai iš dvikalbių mokyklų). 2022-2023 mokslo metais 39520 moksleivių (iš viso tais metais bendrojo ugdymo mokyklų moksleivių buvo 211203) mokėsi rusų kaip gimtosios kalbos, 2021-2022 mokslo metais tokių moksleivių buvo 42929 moksleiviai iš 207138, tad atitinkamai 2022-2023 mokslo metais 18,7%, o 2021-2022 mokslo metais 20,7% Latvijos moksleivių mokėsi rusų kaip gimtosios kalbos. Taigi 2022-2023 mokslo metais Latvijoje iš viso 74,8% bendrojo ugdymo mokyklų moksleivių mokėsi rusų kalbos (kaip užsienio arba kaip gimtosios), o 2021-2022 mokslo metais tokių moksleivių buvo 80,2%, o per metus įvykęs pokytis sudarė 5,4%.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktus faktus, rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo tematika panaši ir aktuali tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, o mokslinių tyrimų šia tema dar nėra publikuota, tad rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos mokymo perspektyvų Lietuvoje ir Latvijoje analizė – aktualus ir naujas tyrimas.

Tyrimo objektas - rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokykloje situacija bei perspektyvos Lietuvoje ir Latvijoje

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir palyginti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokykloje situaciją bei perspektyvas Lietuvoje ir Latvijoje.

Siekiant tyrimo tikslo, keliami tokie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą kalbų mokymo politikos tema;
2. Apžvelgti rusų kaip užsienio kalbos mokymo situaciją Lietuvoje ir Latvijoje statistikos ir švietimo politikos kontekstuose;
3. Ištirti ir palyginti Lietuvos ir Latvijos švietimo ekspertų požiūrį į rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo perspektyvas;
4. Įvertinus švietimo ekspertų požiūrį, apibendrinti, kas turėtų būti daroma dėl rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo Lietuvoje ir Latvijoje.

Tyrimo metodologija ir etika. Tyrimas atliktas remiantis bendrąją kokybinio tyrimo metodologine prieiga, renkant kokybinius duomenis iš 12 švietimo ekspertų pusiau struktūruoto interviu metodu. Kokybinės analizės procesas buvo atliktas taikant kokybinės turinio analizės metodą pagal Yin (2011) kokybinės analizės fazes: duomenų parengimą analizei, duomenų skaidymą, duomenų jungimą, duomenų interpretaciją ir išvadų formulavimą. Atliekant tyrimą buvo laikomasi kokybinių tyrimų etikos principų – informantų tapatybės apsaugos nuo viešinimo ir tyrimo rezultatų korektiško pateikimo. Atliekant lyginamąją analizę remtasi deskriptyvinio lyginimo principu, kuris, pasak F. Esser ir R. Vliegenthart (2017), siekia aprašyti tam tikrų reiškinių apraiškas ir kaip jos varijuoja lyginamuosiuose atvejuose.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, teorinė ir empirinė dalys, lyginamoji analizė, empirinio tyrimo apibendrinimas, diskusija, išvados, literatūros sąrašas ir priedai.

Kalbų mokymo(si) politikos teorinė prieiga

Kalbų mokymą ir mokymąsi tam tikrame kontekste, pavyzdžiui, šalyje, regione ar švietimo įstaigoje reglamentuoja kalbų mokymo politika, kuri apima kalbų mokymo ir mokymosi strategijas, principus ir nuostatus. Šios politikos kryptys skirtos įvairiems su kalbų mokymu susijusiems tikslams siekti, įskaitant kalbų įvairovės skatinimą, kalbų mokėjimo gerinimą ir socialinės, ekonominės ir kultūrinės integracijos rėmimą. Kalbų mokymo politiką dažnai formuoja platesnis politinis, ekonominis ir kultūrinis kontekstas, ji gali labai skirtis skirtinguose regionuose ir šalyse. Europos Sąjungos kalbų politika grindžiama pagarba kalbų įvairovei visose valstybėse narėse ir kultūrų dialogo visoje Sąjungoje kūrimu. Užsienio kalbos mokėjimas laikomas vienu iš pagrindinių įgūdžių, kuriuos turi įgyti visi Europos Sąjungos piliečiai, kad turėtų daugiau mokymosi ir įsidarbinimo galimybių. 2017 m. lapkričio 17 d. Geteborge (Švedija) vykusiame socialinių reikalų aukščiausiojo lygio susitikime deramo darbo vietų ir ekonomikos augimo klausimais Komisija išdėstė Europos švietimo erdvės idėją, pagal kurią iki 2025 m. taptų „norma, be gimtosios kalbos, kalbėti dviem kitomis kalbomis“, nenurodant, kokios kalbos tai turėtų būti.

Europos Sąjungoje skatinama daugiakalbystė. Tačiau kaip, remdamasi 2006 metų „Kalbų mokymosi politikos aprašu“, nurodo I. Masoit (2018), „kalbos politikos diskurse daugiakalbystės sąvoka tampa per siaura skirtingoms šio daugiamacio fenomeno aspektams išreikšti, anglų kalboje šalia turinčio gana ilgą tradiciją termino *multilingualism* atsirado kitas – *plurilingualism*, kuris dar neturi lietuviško atitikmens. Pirmoji sąvoka siejama su visuomenės daugiakalbyste, t. y. geografiniuose regionuose egzistuojančia kalbų įvairove, antroji – su individualiąja daugiakalbyste, pasireiškiančia kaip žmogaus komunikacinė kompetencija. Pastaroji sąvoka į pirmą vietą iškelia ne kalbas, o asmenį, gebantį vartoti keletą kalbų ir gerinti šią kompetenciją įvairiomis mokymo priemonėmis“. Šiame darbe vartojama daugiakalbystės sąvoka remiasi individualiosios daugiakalbystės apibrėžimu.

Bendruosiuose Europos kalbų metmenyse daugiakalbystė apibrėžiama kaip gebėjimas vartoti kalbas bendravimo tikslais ir dalyvauti tarpkultūrinėje sąveikoje, kai asmuo, kaip socialinis veikėjas, turi bendravimo keliomis kalbomis įgūdžių ir kelių kultūrų patirties. Remiantis Europos Tarybos principais išskiriamos visuomenės daugiakalbystė ir individualioji daugiakalbystė, o Europos Tarybos kalbų mokymo politika grindžiama pagrindine individualiosios daugiakalbystės koncepcija. Šiuo metu galiojančios užsienio kalbų mokymo strategijos ar kitų teisės aktų, apibrėžiančių konkrečiai užsienio kalbų mokymo(si) politiką, nei Latvijoje nėra. Tačiau 2009 metais Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija buvo parengusi „Užsienio kalbų mokymo strategijos“ projektą, numatantį užsienio kalbų mokymo politiką iki 2015 metų. Šio dokumento 4.2.2. punkte nurodoma, kad „individualioji daugiakalbystė yra kalbų, kurias vartoja daugelis asmenų, visuma. Ši kalbų visuma susideda iš kalbos vadinamos gimtąja arba pirmąja kalba, ir iš visų kitų

kalbų ar jų variantų. Europos Taryba tarptautiniu sutarimu skatina individualiąją asmenų daugiakalbystę kaip pagrindinį kalbų mokymo politikos tikslą. Pirmiausia vertinamas ir ugdomas visų asmenų gebėjimas išmokti ir vartoti keletą kalbų. Taigi švietimo tikslas yra gerinti šią kompetenciją atitinkamomis mokymo ir daugiakalbio švietimo priemonėmis, kurios ugdo pagarbą kitoms kalboms ir jų įvairovei. Taip klojami demokratinio pilietiškumo pamatai.“ O „Lietuvos kalbų mokymo politika formuojama remiantis Europos Sąjungos daugiakalbystės politikos pagrindiniais principais ir strateginiais Europos Komisijos ir Europos Tarybos Ministrų komiteto dokumentais. Toliau teigiama, kad „kalbų mokėjimas suteikia valstybei ir asmeniui daugiau galimybių ir konkurencingumo. Kalbų įvairovė gali ir turi tapti norma. Užsienio kalbos turime mokytis ne dėl paties mokymosi, o dėl praktinio kalbos taikymo, atsižvelgdami į individualius piliečių poreikius“. Tokiai kalbų mokymo politikos kryptis priskirtina kalbos politikos ir kalbos planavimo teorinei prieigai.

Kalbos politika ir planavimas (angl. *Language Policy and Planning* arba *LPP*) apima sąmoningas pastangas paveikti kalbų funkciją, struktūrą ar įsisavinimą konkrečioje kalbinėje bendruomenėje. Kaip nurodo A. Valotka (2015), terminą *kalbos planavimas* akademinėje aplinkoje 1959 m. ėmė vartoti E. Haugen, kuris teigė, jog planavimas reiškia pastangas nukreipti kalbos raidą planuotojų pageidaujama linkme. Kalbos planavimą paprastai skatina pastangos užsitikrinti ar išlaikyti interesus, materialius ar nematerialius, arba abu, o kovojant už interesus, naudojamas bet koks amunicija, kuri yra po ranka. Kalbos planavimas gali būti pradėtas bet kuriame socialinės hierarchijos lygmenyje, tačiau vargu ar tai pavyks, jei elitas ar kontrolitas jo nepriims ir neskatins. Pastaraisiais dešimtmečiais nuo pastangų paveikti kalbos raidą pasukta prie pastangų paveikti pačius kalbėtojus (dėmesys kalbos prestižui ir pan.), o tokius santykius geriau apibūdintų kalbos politikos, o ne planavimo terminas. Terminu politika vartojimas suponuoja pastangas išgirsti daugumos balsą ir, ko gero, stipriau implikuoja mintį, kad politikos poveikį sociumas pajus kaip bendros veiklos, o ne planavimo, direktyvų rezultata. Todėl, pasak A. Valotkos, „kalbos planavimo terminui plačiau, kalbos politikos sąvoką uzurpuojančią, reikšmę, galima verstis kompromisiniu kalbos politikos ir planavimo (angl. *language policy and planning*, *LPP*) terminu“ (p. 100).

Richard Ruiz savo 1984 metais publikuotame straipsnyje „Kalbos planavimo orientacijos“ pateikė tris kalbos politikos ir planavimo kryptis: kalba kaip problema, kalba kaip teisė ir kalba kaip išteklius (resursas). Ši koncepcija, kaip teigia F. M. Hult ir N. H. Hornberger (2016), jau tapusi paradigma kalbos politikos ir planavimo lauke, nes suteikia galimybę suprasti skirtingus požiūrius į kalbos politiką ir planavimą švietimo ir visuomenės kontekste. Nors R. Ruiz savo darbuose kalbėjo daugiausia apie nacionalines ir mažumų kalbas ir jų mokymą(si), jo kalbos politikos ir planavimo koncepcija gali būti taikoma ir nagrinėjant užsienio kalbų mokymo(si) politikos kryptis, nes formuluodamas kalbos politikos ir planavimo kryptis R. Ruiz siekė atkreipti dėmesį į vertybes, kuriomis grindžiamas kalbos politikos formavimas, bei teigiamus individualiosios ir visuomenės

daugiakalbystės aspektus.

Toliau, daugiausia remiantis F. M. Hult ir N. H. Hornberger (2016) bei C. A. McNelly (2015), aptariamos pagrindinės R. Ruiz suformuluotos kalbos kaip problemos, kaip teisės ir kaip išteklių koncepcijos charakteristikos.

Kalba kaip problema.

Kalbą kaip problemą galima apibūdinti įvairiai. Šiuo atveju, „kalba kaip problema“ orientuojasi į iššūkius, kurios reikia spręsti norint pasiekti socialinę sanglaudą, ekonominę efektyvumą ir tautinę vienybę. Ši perspektyva mažumų ar nedominuojančias kalbas laiko kliūtimis tautinei vienybei, socialinei integracijai ar ekonominiam vystymuisi. Kalbos politika iš šios perspektyvos dažnai siekiama asimiliacijos, skatinant dominuojančią kalbą ir atgrasant nuo kitų kalbų vartojimo, gali būti susitelkta į suvokiamus sunkumus, su kuriais susiduria kalbinės mažumos švietimo sistemose, todėl imamasi tokių priemonių, kaip taisomosios kalbų programos arba asimiliaciniai metodai, kuriais siekiama „įtraukiojo ugdymo“, kai kalbinių mažumų moksleiviai yra skatinami asimiliuotis su dominuojančia kultūra ir kartu patiria, jog jų kalba nėra tiek pat vertinga kaip dominuojanti kalba. Darbo rinkoje kalbinių mažumų kalbos barjerai laikomi kliūtimi įsidarbinimo galimybėms, todėl skatinama imtis politikos, kuri teikia pirmenybę dominuojančios kalbos mokėjimui. Vyriausybės gali įgyvendinti politiką, skatinančią vieną valstybinę kalbą, kad būtų skatinama socialinė sanglauda ir tautinė tapatybė, dažnai kalbinės įvairovės sąskaita.

Pagrindinės kalbos politikos ir planavimo krypties „kalba kaip problema“ charakteristikos pagal F. M. Hult ir N. H. Hornberger (2016):

- Vertinama vienkalybystė dominuojančia daugumos kalba;
- Kalbos politika siekiama apriboti arba panaikinti daugiakalbystę;
- Kalbų įvairovė kelia grėsmę asimiliacijai ir tautinei vienybei;
- Mažumų kalbos kelia grėsmę dominuojančios daugumos statusui;
- Kalbos problemos (klaidingai) tapatinamos su socialinėmis problemomis;
- Kalbėjimas mažumos kalba yra negalia, kurią reikia įveikti;
- Mažumų kalba kalbantys asmenys apibrėžiami atsižvelgiant į trūkstamus kalbinius gebėjimus dominuojančioje daugumos kalboje;
- Mažumų kalbos priežiūra nereikalinga; mažumų kalbos praradimas yra kalbos problemų sprendimas;
- Kalbų ugdymu siekiama pereiti prie dominuojančios daugumos kalbos;
- Švietimo programos, skatinančios dvikalbystę, didina socialinį susiskaldymą;
- Skeptiškas požiūris, kad dvikalbės programos apskritai gali būti nukreiptos į mažumos kalbą, o tai kenkia daugumos kalbos raidai;

- Dvikalbystė yra susijusi su pažinimo sunkumais ir sumažėjusiais akademinius pasiekimais;
- Mažumų mokiniams siekiama pateikti daugiau dominuojančios daugumos kalbos praktikos.

Kalbos politikos ir planavimo „kalbos kaip problemos“ orientacija kritikuojama dėl galimos mažumų kalba kalbančių žmonių stigmatizacijos ir galimo nepakankamo sisteminių veiksnių vertinimo. Vadovaujantis šia kryptimi dėmesys sutelkiamas į trumpalaikius sprendimus, o ne į tvarius metodus, pripažįstančius kalbų įvairovės vertę.

Kalba kaip teisė.

Pasak C. A. McNelly (2015), kaip teisę, kalbą galima apibrėžti iš asmens, žmogaus ir konstitucinių teisių perspektyvos. Kaip asmens teisė, kalba apima asmens laisvę kalbėti gimtąja kalba ir ją išsaugoti. Kaip žmogaus teisė, kalba reiškia asmens apsaugą nuo diskriminacijos kalbos pasirinkimo pagrindu. Konstitucinė teisė į gimtąją kalbą užtikrinama šalių konstitucijose, kaip, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos 37 straipsnyje: „Piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius“, ir Latvijos Respublikos Konstitucijos 114 straipsnyje: „Asmenys, priklausantys tautinėms mažumoms, turi teisę išsaugoti ir puoselėti savo kalbą ir tautinę bei kultūrinę tapatybę“. Skirtingai nuo į kalbą kaip į problemą orientuotos krypties, kalbos kaip teisės perspektyva pabrėžia asmenų ir bendruomenių teisę išlaikyti ir vartoti savo gimtąsias kalbas. Ši kryptis dera su platesniais žmogaus teisių diskursais ir pasisako už kalbų įvairovės apsaugą ir skatinimą. Šia perspektyva grindžiama kalbos politika siekiama užtikrinti, kad mažumų kalbomis kalbantys asmenys turėtų prieigą prie švietimo, valstybės paslaugų ir kitų viešųjų sričių savo gimtąja kalba. Ji remia dvikalbį švietimą, daugiakalbystę, kalbų išsaugojimą ir kovos su diskriminacija priemones, skirtas kalbinėms teisėms apsaugoti. Tačiau pasak F. M. Hult ir N. H. Hornberger (2016), kaip ir „kalba kaip problema“, taip ir „kalba kaip teisė“ orientacija yra kompensacinio pobūdžio, nors ir su visiškai skirtingomis pagrindinėmis prielaidomis. Autoriai teigia, kad kalbos politikos ir planavimo kryptis „kalba kaip problema“ remiasi mintimi kompensuoti kalbinį trūkumą sutelkiant dėmesį į asimiliaciją ir pereinant prie dominuojančios daugumos kalbos, o „kalba kaip teisė“ kryptis siekia sukurti kalbiniu požiūriu pagrįstos nelygybės kompensacinius teisinius mechanizmus. Ugdymo programos ir tikslai, išplaukiantys iš „kalbos kaip teisės“ krypties, skiriasi priklausomai nuo aplinkos ir įgyvendinimo būdo.

Pagrindinės kalbos politikos ir planavimo krypties „kalba kaip teisė“ charakteristikos pagal F. M. Hult ir N. H. Hornberger (2016):

- Kalba tarpininkauja norint patekti į visuomenę, įskaitant, bet neapsiribojant, užimtumą, sveikatos priežiūrą, jurisprudenciją, balsavimą, švietimą ir žiniasklaidą;

- Susirūpinimas, kad kalbinė nelygybė veda į socialinę nelygybę;
- Teisės vartoti savo kalbą konkrečiose srityse yra kodifikuotos de jure politikoje (teigiamos teisės);
- Teisės į nediskriminavimą dėl kalbos yra kodifikuotos de jure politikoje (neigiamos teisės);
- Teisės gali būti nustatytos atsižvelgiant į tarptautines konvencijas ir sutartis;
- Kalbėti ir išlaikyti savo kalbą yra žmogaus teisė;
- Galimybė naudotis pilietinėmis teisėmis negali būti atimta dėl dominuojančios kalbos nemokėjimo;
- Teisės gali būti sutelktos į galimybes įgyti dominuojančios daugumos kalbos mokėjimą ir (arba) galimybes plėtoti ir išlaikyti mažumų kalbas
- Kalbinėms mažumoms skirtos akademinės programos sudaro sąlygas vienodai įgyti išsilavinimą; programų tipai gali skirtis.

Kalbos politikoje pagal „kalba kaip teisė“ kryptį, pabrėžiamos prigimtinės žmogaus ir kultūrinės teisės, susijusios su kalbos vartojimu, pasisakoma už kalbinės įvairovės, kaip pagrindinės žmogaus teisės, apsaugą ir skatinimą, remiant politiką, užtikrinančią teisingą prieigą prie kalbos. Teisių perspektyva grindžiama politika dažnai apima teisinę mažumų kalbų apsaugą, dvikalbio švietimo programas ir iniciatyvas, kuriomis siekiama išsaugoti nykstančias kalbas. Pavyzdžiui, Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija suteikia teisinę bazę mažumų kalbų apsaugai ir skatinimui Europoje, pripažįstant jų, kaip kultūros paveldo, vertę.

Nors kalba kaip teise pagrįstas požiūris skatina socialinį teisingumą ir kultūrinį išsaugojimą, jį įgyvendinti gali būti sudėtinga, kai išteklių riboti arba dominuojančių kalbų grupių pasipriešinimas yra stiprus. Be to, suderinti įvairių kalbinių bendruomenių teises nacionalinėje valstybėje gali būti sudėtinga, todėl reikia kruopštaus derybų ir įtraukties politikos formavimo.

Kalba kaip išteklius.

Kalbos politikos kryptis, orientuota į kalbą kaip išteklių, pasak C. A. McNelly (2015), pirmenybę teikia visuomenės pliuralizmui, ne asimiliacijai. Pliuralistinė visuomenė veikia sambūvio principu tarp skirtingų kalbų, kultūrų, interesų ir įsitikinimų, o kalba yra esminis komponentas kelyje į pliuralizmą. Remdamasi C. Baker, C. A. McNelly teigia, jog yra įrodyta, kad daugiau nei vienos kalbos mokėjimas yra išteklius, padedantis daugiau pasiekti įvairiose srityse, kurį galima panaudoti kaip žmogiškąjį išteklių ekonomikoje. Kalba kaip išteklius yra vertingas bendruomenei ir naudingas kuriant ekonominius ir socialinius ryšius tarp skirtingų bendruomenių. Ši kalbos politikos ir planavimo kryptis gali pašalinti įtampas, kylančias vertinant kalbą kaip problemą ir teisę, bei, pasak R. Ruiz, įgalina individus ir grupes labiau prisidėti prie pasaulio politikos ir ekonomikos.

Pagrindinės kalbos politikos ir planavimo krypties „kalba kaip

ištekliaus“ charakteristikos pagal F. M. Hult ir N. H. Hornberger (2016):

- Vertinama visuomenės daugiakalbystė ir kultūrų įvairovė;
- Tautinė vienybė apima kalbų įvairovę;
- Kalbos yra ištekliai visiems, ne tik kalbinėms mažumoms ir jų bendruomenėms;
- Kalbos yra ir asmeninis, ir nacionalinis išteklis;
- Kalbos turi išorinę vertę tokiais tikslais kaip nacionalinis saugumas, diplomatija, kariniai veiksmai, šnipinėjimas, verslas, žiniasklaida, viešieji ryšiai ir kitos galimybės;
- Kalbos turi esminę vertę tokiems tikslams kaip kultūrinė reprodukcija, bendruomenės santykiai, tapatybės kūrimas, savigarbos ugdymas, intelektualinis įsitraukimas, pilietinis dalyvavimas ir kitos galimybės;
- Dvikalbystė ir daugiakalbystė gali pagerinti akademinis pasiekimus;
- Mokoma(si) papildomų kalbų;
- Akademinės programos yra orientuotos į visą gyvenimą trunkančios daugiakalbystės ugdymą.

Aiškindamas kalbos politikos ir planavimo kryptį, orientuotą į kalbą kaip išteklį, R. Ruiz ją įsivaizdavo kaip siekiamybę. Kalbą suvokiant kaip išteklį, dėmesys gali būti nukreiptas kalbos politikoje į tai, ką N. H. Hornberger vadina „ideologijos ir įgyvendinimo galimybėmis“ (2005, cit. iš Hult ir Hornberger, 2016), kurios gali būti išnaudotos kaip svirtas daugiakalbystei ugdyti. Vadovaujantis „kalba kaip išteklis“ orientacija, galima kurti būsimą kalbos politikos ir planavimo kryptį, skatinančią visuomenės daugiakalbystę per individualiosios daugiakalbystės plėtrą. F. M. Hult ir N. H. Hornberger (2016) teigia, jog iš esmės „kalba kaip išteklis“ yra priešinga „kalbos kaip problemos“ orientacijai. Tai įtrauki kalbos politikos ir planavimo kryptis, kurioje kalbinė įvairovė yra vertinga visiems visuomenės nariams. Valstybės socialinis, kultūrinis, ekonominis ir strateginis potencialas išauga, kai piliečiai yra įvaldę keletą kalbų, įskaitant valstybinę kalbą, mažumų kalbas ir kitas šiuolaikines kalbas. Autoriai nurodo, kad kalba kaip išteklis gali turėti vertę kultūrinės reprodukcijos, bendruomeninių santykių, bendravimo tarp kartų, tapatybės kūrimo, savigarbos ugdymo, intelekto lavinimo ir kitais atžvilgiais. Be kita ko, kalba kaip išteklis gali būti vertinga nacionalinio saugumo, diplomatijos, karinių veiksmų, šnipinėjimo, verslo, žiniasklaidos ir viešųjų ryšių sferose.

Pastarieji kalbos kaip ištekliaus panaudojimo argumentai, populiarūs tarp daugiakalbystės propaguotojų, kai kuriems mokslininkams, tokiems kaip T. Ricento (2005), ir J. E. Petrovic (2005), kelia susirūpinimą, nes pabrėžiama kalbų mokymosi nauda ekonomikai ir nacionaliniam saugumui, šį įgūdį pasitelkiant nacionaliniams interesams, o ne individualiems kalbų besimokančių asmenų poreikiams. Bet to, kalba laikoma vertinga tik tiek, kiek ji gali būti

marketizuota, t.y. panaudota rinkoje, kalbos mokėjimas laikomas naudinga tik tuomet, jei jis atitinka ir valstybės poreikius, o tai yra potencialiai problematiška etikos ir moralės atžvilgiu. R. Ruiz (1984, p. 27), priešingai, mano, kad kalbos kaip išteklaus politikos kryptyje svarbios tiek individualiosios, tiek ir visuomeninės vertės. Jis teigia, kad naivu neatsižvelgti į ekonomines naudas, nes jos yra svarbi ir neatskiriama šiuolaikinės visuomenės dalis.

F. M. Hult ir N. H. Hornberger (2016) teigimu, švietimo požiūriu, „kalba kaip išteklius“ orientacija yra įgyvendinama per programas, kurios palaiko papildomą kalbų mokymąsi. Kartais siekiama nacionalinės kalbos ir tarptautinių kalbų mokėjimo (elitinė dvikalbystė), ir ugdymo programose pagrindinis dėmesys skiriamas dominuojančios daugumos kalbos kalbėtojams padėti išmokyti pagrindinių kalbų, tokių kaip anglų, prancūzų, ispanų, arabų ar kinų, o ne palaikyti mažumų kalbų mokymąsi. Tačiau kalbos politikos ir planavimo orientaciją į kalbą kaip išteklių tikrai gali būti naudojama užsienio kalbų mokymo(si) skatinimui, kadangi užsienio kalbų mokėjimas neabejotinai gali būti panaudotas tiek kaip asmeninis išteklius darbo rinkoje, tiek kaip visuomeninis išteklius siekiant nacionalinių interesų, tokių kaip ekonominiai ryšiai, diplomatija ar saugumas.

Trijų kalbos politikos ir planavimo kryptių apjungimas.

Kaip nurodo F. M. Hult ir N. H. Hornberger (2016), praktiškai kalbos politikai ir planavimui įtakos turi įvairių jėgų, nuo lingvistinių, socialinių iki politinių, kombinacija. Todėl veiksminga kalbų mokymo(si) politika dažnai integruoja elementus iš visų trijų perspektyvų, sukuriant subalansuotas strategijas, kurios sprendžia neatidėliotinus iššūkius, palaiko kalbines teises ir naudoja kalbą kaip išteklių.

E. J. De Jong kartu su kolegomis 2016 metais publikuotame straipsnyje nurodo, jog skirtingos kalbos skirtingai vertinamos kaip ištekliai įvairiose strategijose ir viešuosiuose diskursuose, taip pat ir skirtingose visuomenės grupėse. O šiuolaikiniame globalizuotame, tarpusavyje susijusiame, transnacionaliniame pasaulyje, atsižvelgiant į daugiakalbystės tikrovę, reikėtų orientotis nebe į kalbą, o į daugiakalbystę kaip į išteklių.

Svarbu R. Ruiz sukurtą trijų kryptių kalbos politikos ir planavimo sistemą naudoti dinamiškai, įvertinant, pavyzdžiui, tai, kaip tos pačios kalbos vertinimas gali kisti laike ir erdvėje. Kiekviena perspektyva suteikia unikalių įžvalgų ir apima skirtingus kalbos politikos aspektus – nuo tiesioginių iššūkių ir žmogaus teisių iki ilgalaikės naudos ir visuomenės išteklių. Integraciniai metodai, sujungiantys visas tris perspektyvas, ir besiorientuojantys į daugiakalbystę, greičiausiai bus veiksmingiausi skatinant kalbų įvairovę, socialinį teisingumą ir ekonominę vystymąsi.

Vis tik ši kalbos politikos orientacija nebūtinai reiškia lengvus, be konfliktų kalbų mokymo(si) politikos sprendimus. Vertinant esamą kalbų mokymo(si) situaciją ir perspektyvas, kurios gali skatinti socialines transformacijas, būtina pasitelkti kritinį mąstymą. Robert L. Cooper (2010) kalbėdamas apie tarpusavio įtaką tarp socialinių pokyčių ir kalbos politikos ir planavimo,

teigia, kad socialiniai pokyčiai lydi kalbos planavimą, ir tai neturėtų stebinti, nes kalbos planavimas, susijęs su pokyčių valdymu, pats savaime yra socialinių pokyčių pavyzdys. Stabiliame visiškose pusiausvyros pasaulyje, kur kiekviena diena yra panaši į ankstesnę ir ateinančią ir kur visi visuomenės nariai yra patenkinti šia sąlyga, kalbos planavimas būtų mažai tikėtinas.

Tyrimo metodika ir etika

Tyrimui atlikti pasirinkti **metodai**: pusiau struktūruotas kokybinis interviu bei lyginamoji analizė. Tyrimo duomenims rinkti buvo pasirinktas individualus pusiau struktūruoto interviu metodas, kuris įgalina tyrėją sekti natūralią pokalbio tėkmę, grįžti prie anksčiau aptartų temų, užduoti papildomus klausimus, ir taip atveria tyrėjui/-ai galimybę tiek labiau pasigilinti į konkrečią situaciją bei kontekstą, tiek ir suteikti pašnekesiui laisvesnę atmosferą, skatinančią pašnekovą labiau atsipalaiduoti ir atsiverti. Atlikus interviu, atlikta lyginamoji analizė, kuri įgalina tyrėją ne tik iširti surinktus duomenis, bet ir juos palyginti. Taigi šio konkretaus tyrimo atveju pasirinktas pusiau struktūruoto kokybinio interviu metodas leido tyrėjai kiekviename pokalbyje detaliau aptarti ir labiau įsigilinti į vietinį, atitinkamai Lietuvos ir Latvijos, kontekstą bei konkrečią situaciją, taip pat paskatinti informantus/-es atskleisti savo patirtis, požiūrius ir nuostatas rusų kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokykloje klausimu, kuris atsižvelgiant į geopolitinį kontekstą, t.y. Rusijos karą Ukrainoje, šiuo metu yra pakankamai jautrus abiejose šalyse. Lyginamoji analizė suteikė galimybę palyginti Lietuvoje ir Latvijoje susiklosčiusias situacijas bei galimas rusų kalbos, kaip antrosios užsienio kalbos, mokymo perspektyvas šių šalių bendrojo ugdymo mokyklose.

Iš viso buvo atlikta 16 pusiau struktūruotų kokybinių interviu, iš kurių 12 vykdyti 2023 m. kovo – balandžio mėnesiais, o 4 pakartotiniai interviu atlikti 2024 m. balandžio – gegužės mėnesiais. Tiriamąją grupę sudarė 12 asmenų: 6 švietimo ekspertai iš Lietuvos ir tiek pat švietimo ekspertų iš Latvijos: po du gimnazijų direktorius/-es, po vieną patyrusią rusų kalbos mokytoją, po vieną universiteto dėstytoją bei po du švietimo politikos formuotojus/-jas iš abiejų šalių. Siekiant apžvelgti per metus pakitusią situaciją bei papildyti tyrimą informaciją naujais duomenimis, 2024 m. balandžio – gegužės mėnesiais vykdyti pakartotiniai interviu, kuriuose dalyvavo po 2 prieš metus vykdytame tyrime dalyvavusius švietimo ekspertus iš Latvijos ir Lietuvos. 1-ame priede pateikiamas informantų sąrašas, nurodant kiekvienam/-ai informantui/-ei suteiktą kodą bei nuasmenintą informaciją apie jų veiklos sritį. Kvietimai dalyvauti tyrime informantams/-ėms siūsti elektroniniu paštu, o interviu atlikti nuotoliniu būdu Microsoft Teams ir Zoom platformose ir vyko lietuvių, anglų ir rusų kalbomis. Vienai tyrimo dalyvei iš Lietuvos švietimo politikos formuojančios įstaigos nesutikus dalyvauti tyrime interviu forma, atsakymai į interviu klausimus gauti raštu. Vidutinė interviu trukmė buvo apie 35 minutės, tačiau pažymėtina, jog keletas jų buvo ilgesni nei 60 minučių, o keletas truko apie 20 minučių, o tokiam trukmės netolygumui įtakos galėjo turėti tai, kad pokalbiai su latvių informantais/-ėmis vyko anglų, t.y. ne jų gimtąja, kalba, išskyrus vieną interviu, kurio metu informantė kalbėjo rusų kalba.

Kiekvieno interviu metu aptartos šios pagrindinės temos: užsienio kalbų mokymas(-is) ir jo reikšmė, rusų kalbos, kaip užsienio kalbos, mokymo bendrojo ugdymo mokyklose apimtis, rusų kalbos mokymo atsisakymas, rusų kalbos svarba Lietuvoje ir Latvijoje bei geopolitikos įtaka kalbų

mokymo politikai. 4-ame priede pateikiamas interviu klausimų sąrašas lietuvių kalba, 5-ame priede pateikiami klausimai anglų kalba, o 6-ame priede – interviu klausimai rusų kalba. Svarbu pažymėti, kad visuose interviu su latviais informantais/-ėmis bei kai kuriuose interviu su lietuviais informantais/-ėmis atsiskleidė papildoma svarbi tema – tautinių mažumų mokyklos, kuriose dėstoma rusų kalba. Tyrimo metu išaiškėjo, jog Latvijoje 2023 metais pradėtas vykdyti perėjimo prie mokymo valstybine latvių kalba visose šalies mokyklose procesas – itin aktuali Latvijos švietimo bendruomenei tema, todėl interviu metu ši tema aptarta gana plačiai.

Interviu medžiaga buvo tirti kokybinės turinio analizės metodu. Duomenų analizei atlikti darbo tyrėja rėmėsi Yin (2011) bei Skutnabb-Kangas (2017) kokybinio tyrimo metodologija.

1. Interviu duomenų organizavimas ir parengimas analizei. Interviu įrašo perklausas, interviu įrašo transkripcija, reflektavimas, pastabų užsirašymas. Išrašant kokybinius interviu duomenis, bet kokia identifikuojama asmeninė informacija buvo nuasmeninta, siekiant apsaugoti tyrimo dalyvių privatumą;
2. Duomenų skirstymas į smulkesnes dalis: kategorijas, subkategorijas. Kodavimo procesas buvo atliktas išskiriant esmines kategorijas ir subkategorijas naudojant MAXQDA24 programą. Prie kiekvienos subkategorijos buvo priskirtos teksto duomenų ištraukos;
3. Kategorijų, subkategorijų peržiūra ir tvarkymas. Interviu pateiktos informacijos patikrinimas, pastabų ir įžvalgų įsivardijimas;
4. Duomenų analizė ir interpretacija. Teksto kūrimas, pagrįstas duomenų skirstymo ir peržiūros etape gautais rezultatais;
5. Išvadų formulavimas. Duomenų analize pagrįstas ir interpretuotas tyrimo rezultatų apibendrinimas.

Tyrimo analizė pristatoma išlaikant pusiau struktūruoto kokybinio interviu tematinis blokus, pateikiant informantų išsakytų minčių citatas (cituojant informantus, kurių interviu vyko anglų ir rusų kalbomis, pateikiami darbo autorės atlikti jų vertimai), atskleidžiant iškilusias papildomas temas bei išryškinat išaiškėjusius skirtumus bei panašumus tarp šalių. Svarbu paminėti, jog kai kurios temos persidengia, tad ryškios takoskyros tarp teminių blokų vietomis nelieka, o kai kurios temos labiau aktualios Latvijoje nei Lietuvoje ir atvirkščiai, tačiau yra svarbios ir aktualios, todėl jų aptarimui taip pat skiriama dėmesio.

Kaip nurodo M Schweisfurth (cit. pg. Suter et al., 2019), kokybiniai tyrimai gali būti ypač vertingi lyginamosios edukologijos tyrimuose, siekiant atskleisti, kaip skirtingi kontekstiniai veiksniai veikia kartu holistiškai. Strateginės politikos sociologai teigia, kad politikos nurodymai ir praktika retai visiškai sutampa, pirmiausia, todėl, kad politikos prigimtis yra ta, kad ją įgyvendina žmonės, kurie jos neparašė, kurie ją savaip interpretuoja, kurie gali priešintis, ignoruoti ar pasirinktinai ją taikyti arba nesuprasti jos tikslų. Kontekstas yra daug sudėtingesnis nei švietimo

politikos turinys, todėl siekiant suprasti platesnį ir subtilesnį konteksto veikimą, norint sužinoti, kodėl žmonės veikia vienaip ar kitaip, reikalinga išsamesnė, į tyrimo dalyvių įžvalgą orientuota kokybinė tyrimo analizė nei tik skaičiais išreiškiamų ir apskaičiuojamų duomenų įvertinimas.

Pasak, K. Juraitės (2005), „lyginimas - lyginamojo tyrimo metodologinė esmė – tai metodas, grindžiantis teiginius apie objektų, reiškinių etc. panašumus ir skirtumus“. Lyginimui keliami bent du metodologiniai reikalavimai:

- 1) turi būti lyginami tik vienos klasės, populiacijos etc. objektai;
- 2) turi būti palyginami tik esminiai objektų požymiai.

Tad tyrimo duomenų lyginamoji analizė remiamasi prielaida, jog dėl Lietuvos ir Latvijos švietimo politikos ir geopolitinės situacijos panašumų, kurie ir lėmė pasirinkimą tirti rusų kaip antrosios užsienio kalbos situaciją ir perspektyvas būtent šiose šalyse, skirtumai tarp šių šalių atvejų yra minimalūs, ir lyginami esminiai kokybinio tyrimo metu išryškėję požymiai.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo vadovaujamosi pagrindinėmis tyrimo etikos nuostatomis: tyrimo dalyviai/-ės prieš pradėdant tyrimą buvo supažindinti/-os su tyrimo tikslu, organizaciniais ir kt. klausimais; visi/-os tyrimo dalyviai/-ės tyrimo metu sutiko dalyvauti laisvanoriškai; tiriamiesiems/-osioms užtikrintas jų pateiktos informacijos konfidencialumas ir anonimiškumas. Nors visi interviu buvo įrašomi, išrašuose informacija, galinti pažeisti anonimiškumo principą, panaikinta, informantams/-ėms suteikti kodiniai numeriai, kurie nurodomi pateikiant jų citatas analizėje, taip pat nurodoma jų veiklos sritis be konkrečių, tapatybę galinčių atskleisti detalių.

Prieš prasidedant interviu su kiekvienu tyrimo dalyviu buvo aptarti šie aspektai:

- Kiekvienam tyrimo dalyviui išsiųstame laiške su kvietimu dalyvauti tyrimo metu buvo nurodytas tyrimo tikslas, dalyvio anonimiškumo užtikrinimas bei tyrimo rezultatų pasidalinimo galimybė;
- Prieš prasidedant interviu buvo primintas tyrimo tikslas – išanalizuoti ir palyginti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokykloje situaciją bei perspektyvas Lietuvoje ir Latvijoje;
- Taip pat buvo akcentuojama, kad surinkta informacija bus konfidenciali ir visiškai užtikrintas informanto/-ės anonimiškumas bei konfidencialumas.;
- Buvo pasiteirauta, ar pokalbį būtų galima įrašyti, kad vėliau tyrėja galėtų atlikti išrašą, gavus sutikimą, įrašymas buvo pradėtas;

Atlikus interviu išrašus, įrašai ištrinti.

Rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo situacijos ir perspektyvų tyrimo rezultatai

Statistika ir švietimo politika

Remiantis ŠVIS duomenimis (žiūrėti 2 ir 3 lenteles prieduose), 2023-2024 mokslo metais rusų kalbos mokėsi 67,6% visų antrosios užsienio kalbos besimokančių Lietuvos moksleivių (102265 moksleiviai iš 151264), o 2022-2023 mokslo metais tokių moksleivių dalis sudarė 72,9% visų antrosios užsienio kalbos besimokiusių bendrojo ugdymo mokyklų moksleivių (110106 moksleiviai iš 150934), tad rusų kaip antrosios užsienio kalbos besimokančiųjų skaičius sumažėjo 5,3% arba 7841 moksleiviu. Latvijos OSP nepateikia 2023-2024 mokslo metų statistikos nagrinėjama tema, tačiau duomenys rodo, jog 2022-2023 mokslo metais Latvijoje rusų kalbos kaip užsienio kalbos mokėsi 56,1% arba 91170 moksleivių iš 162381 moksleivio, kurie mokėsi bendrojo ugdymo mokyklose, kuriose mokymas vyksta latvių kalba (140161 moksleivių mokėsi mokyklose, kuriose dėstoma tik latvių kalba ir dar 22220 moksleivių mokėsi latvių dėstomąja kalba dvikalbėse mokyklose su rusų ir latvių mokomosiomis kalbomis). 2021-2022 mokslo metais tokių, rusų kaip užsienio kalbos besimokiusių, moksleivių buvo 59,5% arba 92792 iš 156044 moksleivių, kurie mokėsi bendrojo ugdymo mokyklose, kuriose mokymas vyksta latvių kalba (iš jų 138588 moksleiviai iš mokyklų latvių ugdomąja kalba ir 17456 moksleiviai iš dvikalbių mokyklų). 2022-2023 mokslo metais 39520 moksleivių (iš viso tais metais bendrojo ugdymo mokyklų moksleivių buvo 211203) mokėsi rusų kaip gimtosios kalbos, 2021-2022 mokslo metais tokių moksleivių buvo 42929 moksleiviai iš 207138, tad atitinkamai 2022-2023 mokslo metais 18,7%, o 2021-2022 mokslo metais 20,7% Latvijos moksleivių mokėsi rusų kaip gimtosios kalbos. Taigi 2022-2023 mokslo metais Latvijoje iš viso 74,8% bendrojo ugdymo mokyklų moksleivių mokėsi rusų kalbos (kaip užsienio arba kaip gimtosios), o 2021-2022 mokslo metais tokių moksleivių buvo 80,2%, o per metus įvykęs pokytis sudarė 5,4%. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Lietuvoje rusų kaip gimtosios kalbos 2022-2023 mokslo metais mokėsi tik 3,86% moksleivių, o 2021-2022 mokslo metais tokių moksleivių buvo 3,92%, taigi šiuo atžvilgiu šalis skiriasi, nes Latvijoje moksleivių, besimokiusių rusų kaip gimtosios kalbos dalis buvo ženkliai didesnė. Tam įtakos turėjo skirtinga gyventojų sudėtis pagal tautybę: remiantis Latvijos Oficialiosios statistikos portalo (toliau – OSP) 2023 metų duomenimis, Latvijoje rusų tautybės gyventojų dalis sudarė 23,7% populiacijos, kai tuo tarpu Lietuvoje rusų tautybės gyventojų buvo tik 5,1% (Lietuvos OSP 2023 m. duomenys).

Tačiau nepaisant minėtų skirtumų kalbant apie švietimo politiką rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atžvilgiu, esama padėtis ir ateities perspektyvos Lietuvoje ir Latvijoje vertintinos kaip labai panašios, nes švietimo politikos formuotojai laikosi tokių pačių principų ir krypties - siekia mažinti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo apimtį su tikslu palapsniui jo visai atsisakyti. Latvijos Respublikos Saeimoje 2024 m. balandžio 18 d. antrajame svarstyme pritarta Latvijos Švietimo įstatymo pataisai, pagal kurią nuo 2026-2027 mokslo metų numatomas laipsniškas rusų kaip

antrosios užsienio kalbos dėstymo atsisakymas šios šalies mokyklose. Tam, kad įstatymo pataisa įsigaliotų, jai turi būti pritarta trečiajame svarstyme parlamente, tačiau šio darbo rengimo metu trečiasis svarstymas dar nebuvo įvykęs, tad ir minėta Latvijos Švietimo įstatymo pataisa dar nebuvo priimta, bet, remiantis Latvijos žiniasklaidoje pateikta informacija, buvo tikimasi, jog tai įvyks artimiausiu metu ir ši pataisa įgys teisinę galią. Lietuvoje tuo tarpu pateikiamos tik rekomendacijos palaipsniui mažinti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymą, o kai kuriais atvejais – jo visai atsisakyti. Su tuo susijusių teisės aktų šio darbo rengimo metu Lietuvos Respublikos Seime svarstyta nebuvo, tačiau viešojoje erdvėje buvo gausu tiek Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos (pvz., Vingilis, 2024), tiek savivaldos, ypač Vilniaus miesto savivaldybės (pvz., BNS, 2024b; Gafurova, 2024a), atstovų pareiškimų šia tema. Minėto viešojo diskurso ir Lietuvos bei Latvijos švietimo politikos formuotojų sprendimų įtaką atskleidžia toliau pateikiamo kokybinio tyrimo duomenų analizė.

Švietimo ekspertų įžvalgos

Užsienio kalbų mokymo(-si) svarba

Mokytis užsienio kalbų būtina, prasminga ir naudinga jau bendrojo lavinimo mokyklose. Tai patvirtino visi tyrimo dalyviai ir dalyvės, tiek iš Lietuvos, tiek iš Latvijos, kaip kalbų mokymosi priežastis ir jų mokėjimo privalumus įvardindami tiek bendrąjį asmenybės ugdymą, tiek praktinį pritaikymą. Informantai/-ės pabrėžė, jog užsienio kalbų mokėjimas būtinas kiekvienam išsilavinusiam, pasauliui atviram žmogui: „*Na, vis tiek užsienio kalbos yra būtinos apskritai išsilavinusiam žmogui*“ (I_03); „*jeigu tu atviras pasauliui esi žmogus, jeigu tu gebi keliauti, jeigu tu nori tobulinti savo žinias užsienio valstybėse, jeigu tu nori studijuoti kažkur tai, nu, akivaizdu, kad turi mokėti kažkokią kalbą*“ (I_04). Kalbų mokėjimas padeda praplėsti pasaulėvaizdį: „*kiek kalbų mokėsi, tiek gyvenimų nugyvensi*“ (I_02); „*kiek kalbų aš išmokau, pramokau, tiek kartų aš esu žmogus, pavyzdžiui. Kiekviena kalba - tai naujas pasaulėvaizdis, naujas požiūris į pasaulį, tiesiog net užkodotas kalboje*“ (I_01); „*Kalbos supažindina žmogų su pasauliu ir leidžia suvokti, koks jis yra įvairialypis tiek kultūrine, geografinė, istorinė prasme*“ (I_12). Užsienio kalbos padeda pažinti kultūras:

„*kiekviena kalba tai yra kultūra, tai yra galimybė susipažinti su labai skirtingomis kultūromis*“ (I_08); „*kalba — dalis kultūros, ir kalbų mokėjimas mums padeda suprasti kitas tautas ir kultūras*“ (I_07); „*jei moki daugiau kalbų, gali geriau suprasti kitas kultūras, esi atviras bendravimui, ir kiekviena kalba gali tapti tarsi durimis, pro kurias gali pasiekti žmonių širdis*“ (I_09).

Be to, užsienio kalbų mokėjimas sudaro galimybę ne tik kitas kultūras pažinti, bet ir apie savąją papasakoti: „*tai principas toksai, kad turime pasauliui nešti apie save žinią, kokia įmanoma kalba, moku kinų - kinų kalbą papasakosiu, moku italų - italams papasakosiu, moku rusų - papasakosiu rusams*“ (I_02). Kalbėdama apie praktinę užsienio kalbų mokymosi naudą, viena

lietuvišką informaciją paminėjo naudą žmonių atminčiai: „bet koks mokymasis, ypatingai kalbų mokymasis tai lavina atmintį, ir žiūrint į perspektyvas, į žmonių fiziologiją, atminties lavinimas visą laiką yra gerai“ (I_04), o tyrimo dalyvė iš Latvijos nurodė, jog esama tyrimų, įrodančių, kad kelių kalbų mokėjimas gali turėti naudos net tik žmonių atminties lavinimui, bet net ir sveikatai: „<...>tiriant daugiakalbių žmonių smegenis, yra įrodymų, kad tai naudinga ne tik komunikacijai, nes, be abejo, kalbos paskirtis, pirmiausia, yra bendravimas, bet kalbant apie sveikatą, kai kuriuose tyrimuose kalbama apie tai, jog jei žmogus yra daugiakalbis, jis greičiau atsigauna po insulto, pavyzdžiui“ (I_09:). Kaip, ko gero, svarbiausia priežastis mokytis užsienio kalbų įvardijama galimybė komunikuoti su kitų tautybių žmonėmis:

„Nesvarbu, kokias tu kalbas mokėsi ir kaip mokėsi, nors šiek tiek mokėdamas, nors kelis žodžius mokėdamas, sakykime, kad ir kokia egzotinė kalba, aš pati iš savo patirties tikrai žinau, jeigu ta kalba žmogui pasakai nors vieną žodį, nors vieną sakinį, tai tikrai ne priešą įgyji, o draugą“ (I_02); „<...> mes patys labai aktyviai važinėjam po visą pasaulį, ir yra labai smagu, kai gali susikalbėti kitose šalyse kažkokia kalba“ (I_04); „tas kalbų mokėjimas tikrai daug ką gal kartais taip vat paradoksaliai, nenuspėjamai gali pagelbėti įvairiose gyvenimo situacijose, tikrai ne tik tai keliaujant, bet, kaip jūs ir žinote turbūt, ir studijuojant, ir vėliau, pavyzdžiui, ir kuriant verslą, ieškant verslo partnerių, teikiant įvairias paslaugas, pritraukiant klientų, ieškant bendraminčių“ (I_08).

Kadangi Lietuva ir Latvija yra nedidelės šalys, o lietuvių ir latvių kalbomis kalbančių žmonių yra nedaug, užsienio kalbų mokytis yra būtina. Tai pažymi informantai/-ės iš abiejų šalių: „Lietuva yra pakankamai maža šalis, ir tikrai mažai kas moka lietuvių kalbą“ (I_04); „Nes mes, latviai, esame maža tauta, ir žinoma, norint įgyti daugiau žinių, supratimo ir taip toliau, labai svarbu mokėti daugiau kalbų, ne tik latvių, ir, žinoma, daugiau nei vieną užsienio kalbą“ (I_05). Vienas svarbiausių motyvų mokytis užsienio kalbų yra studijų ir darbo užsienyje galimybės:

„tam, kad galėtu užmegzti ryšius su žmonėmis ar gauti ne tik gerą darbą, bet taip pat, pavyzdžiui, baigus mokyklą, patekti į geriausias aukštąsias mokyklas“ (I_10); „kalbų mokėjimas atveria labai daug durų <...>, ir studijuojant, ir vėliau, pavyzdžiui, ir kuriant verslą, ieškant verslo partnerių, teikiant įvairias paslaugas, pritraukiant klientų, ieškant bendraminčių“ (I_08); „mums, kaip ES piliečiams, mokant užsienio kalbas ir naudojantis tam tikromis mainų/stažuočių programomis atsiveria daugiau studijų, darbo galimybių, naujų patirčių mokytis, susirasti draugų, kolegų, galų gale, keistis gerosiomis praktikomis ir ieškoti sprendimų tam tikruose iššūkiuose“ (I_12); „kaip aš sakau: kalba, vaikai, tai yra kaip tokie statybiniai įrankiai, tu, kalba tu statai savo karjerą, kalba man statybinis įrankis yra“ (I_02).

Taigi pagrindinės priežastys, kodėl svarbu mokytis užsienio kalbų, Lietuvoje ir Latvijoje nesiskiria: jos reikalingos bendram išsilavinimui, kitų kultūrų pažinimui, taip pat ir savos kultūros sklaidai, komunikacijai su kitakalbiais, kelionėms, studijoms bei darbui.

Užsienio kalbų pasirinkimo kriterijai

Bandant išsiaiškinti, kokiais kriterijais lemia Lietuvos ir Latvijos bendrojo ugdymo mokyklų moksleivių sprendimą, renkantis kokios antrosios užsienio kalbos mokytis, paaiškėjo, jog jų pasirinkimą lemia ne kriterijai, o aplinkybės, kurioms įtakos patys moksleiviai neturi. Būtina pažymėti, jog ne vienas/-a informantas/-ė nurodė, kad antrosios užsienio kalbos pasirinkimas (pirmoji užsienio kalba, kurios nuo pirmos klasės mokomasi abiejose šalyse, kaip aukščiau nurodyta remiantis OSP duomenimis, beveik 100% atvejų yra anglų) dažniausiai yra ne pačių moksleivių, o jų tėvų sprendimas, nes pagal bendrias ugdymo programas antrosios užsienio kalbos Latvijoje pradedama mokytis ketvirtoje, o Lietuvoje – šeštoje klasėje, ir dažnai tokio amžiaus moksleiviai yra dar nepasiruošę nuspręsti savarankiškai, tad jų pasirinkimui lemiamos įtakos turi tėvai ir jų patarimai: „*tai kadangi čia 5-6 klasėje renkasi, tai taip ir yra, kad parenka tėvai, kartu su tėvais jie renkasi*“ (I_02); „*ką tėvai patars, tą vaikai dažniausiai ir renkasi*“ (I_01); „*Tėvai renkasi, ne moksleiviai*“ (I_05). Kita labai svarbi aplinkybė renkantis antrąją užsienio kalbą bendrojo ugdymo mokyklose yra tai, kokių kalbų gali pasiūlyti mokykla, kurioje moksleivis mokosi. Tai taip pat pažymi tyrimo dalyviai/-ės iš abiejų šalių:

„*Manau, vienas iš didžiausių kriterijų - tos galimybės, kokias gali pasiūlyti mokykla. Niekam ne paslaptis, kad čia nėra tų mokytojų įvairių kalbų, kur galėtum pasirinkti, ir čia vaikams 15 tų kalbų pasiūlyti, tai tikrai taip nėra*“ (I_04); „*nes turbūt mokyklos ne visada gali daug ką ir pasiūlyti, ypač jeigu tai yra maža mokykla, na, tai negali sudaryti, nežinau, dešimties kalbų pasirinkimo galimybes, bet pateikia tai, kokius mokytojus turi, kokius yra tiesiog daugumos turbūt pasirinkimo, ką pasirenka dauguma, kiti turėtų irgi tada prisitaikyti*“ (I_08).

Taigi šios aplinkybės daugiausia ir lemia tai, jog tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje didžioji dalis moksleivių (kaip anksčiau nurodyta, remiantis Lietuvos ir Latvijos OSP duomenimis) kaip antrosios užsienio kalbos mokosi rusų kalbos.

Rusų kaip antrosios užsienio kalbos pasirinkimas

Priežastys, kodėl rusų kalba yra dominuojanti kaip antroji užsienio kalba Lietuvos ir Latvijos bendrojo lavinimo mokyklose, yra panašios, tačiau čia išryškėja ir tam tikrų skirtumų tarp šalių. 2023 metų kovo-balandžio mėnesiais darytuose interviu, kuomet viešojoje erdvėje dar nebuvo kalbama apie rusų kaip antrosios užsienio kalbos pasirinkimo galimybių ribojimą, informantai/-ės iš Lietuvos kaip vieną pagrindinių motyvų, kodėl moksleiviai renkasi mokytis rusų kalbos minėjo tai, jog šią kalbą moka mokinių tėvai ar kiti giminaičiai, kurie pažada moksleiviams padėti mokytis, tad šie renkasi paprastesnį kelią - mokytis rusų, o ne kitos užsienio kalbos:

„*dažniausiai vis dėlto tėvai sako: padėsiu <...> tiesiog taip paprasčiau*“ (I_01); „*turbūt visgi ieškosi lengviausio varianto ir pagalvoja, kas galėtų jam padėti, nes mokytis kalbą tai nėra taip lengva, ypatingai antrą kalbą, jau vieną kalbą turi mokytis, daugiau jai skirti dėmesio, o antroji kalba dar sunkiau sekasi, tai turbūt jeigu žino, kad šeimoj kažkas kažkokią kalbą moka, tai turbūt ir renkasi tą kalbą, nes tai yra paprasčiau,*

tai yra lengviau <...> tikrai mokiniai renkasi paprastesnį kelią, ir tai suprantama. <...> ar seneliai mokinių, ar kažkas tai moka tą rusų kalbą, ir vaikai renkasi antrą kalbą dėl to, kad jiems kažkas padės. Ir manau, dėl to normalu, kad vat, nu, moku, ir aš tau padėsiu, rinkis tą kalbą, ir bus paprasčiau, ir bus lengviau“ (I_04).

Įdomu, kad šito nemini tyrimo dalyviai/-ės iš Latvijos. Taip pat tik lietuvių informantų/-čių minima aplinkybė, jog kai kurie moksleiviai rusų kalbos pagrindų išmoksta šeimoje: *„turbūt mokiniai, kaip ir sakau, kartais iš tokio patogumo renkasi, kurie kažkiek žino, moka jau tą kalbą, gal šeimoj bendrauja rusų kalba, tai vat irgi ateina toks pasirinkimas“ (I_08); „šeimoj kažkas rusiškai kalba, kad jau tiesiog turi tų pagrindų kažkokių“ (I_01).* Kita vertus, tyrimo dalyviai iš abiejų šalių pažymėjo, kad poreikis mokėti rusų kalbą kyla iš to, jog ja jie gali bendrauti su šeimos nariais, giminaičiais ar bendrapiliečiais. Informantė iš Lietuvos teigė, kad: *„<...> yra tų dvikalbių šeimų. Ir nesvarbu, jie nėra būtinai rusų tautybės, juk ir mišrios šeimos – ir ukrainiečiai, ir baltarusiai čia pas mus Lietuvoje iš tikrųjų tam tikrose vietose <...> . Na va, tada giminaičiai nori <...>“ (I_02); jai antrino tyrimo dalyvė iš Latvijos: *„Yra keletas priežasčių, bet pagrindinė priežastis – dėl giminaičių, šeimos narių, rusakalbių bendruomenės ir draugų“ (I_09).* Kaip viena iš priežasčių rintis mokytis rusų kalbos minima ir galimybė šia kalba susikalbėti užsienyje. Informantė iš Lietuvos pateikė tokį pavyzdį:*

„tikrai pasaulyje rusų kalba kalba ne vienas žmogus, o tikrai daugiau žmonių. Aš iš patirties, pavyzdžiui, aš iš tikrųjų labai daug ir keliauju, ir tenka važinėti į kvalifikacijos kėlimo kursus užsienyje, ir turbūt visuose kursuose, kiek esu buvusi, buvo žmonių, kurie kalba rusų kalba. Na, tai jinai yra, kaip sakyti, vartotina pasaulyje, nėra nykstanti kalba, tai jeigu žmogus važiuoja kažkur ir mato, kad, nu, visi rusiškai moka, tai turbūt ir mokysis tos rusų kalbos“ (I_04);

kita lietuvių tyrimo dalyvė iš Lietuvos taip pat dalinosi savo patirtimi apie galimybę panaudoti rusų kalbos žinias keliaujant:

„Na, šiaip, aš manau, bet kokią kalbą mokėti yra gerai, čia nesvarbu, rusų kalbą ar ne rusų kalbą. Čia yra svarbu apskritai, išvažiavus į užsienį, tarkim. Man ir pačiai, aš moku kelias kalbas ir kalbu gerai, ir man tai padeda, aš neturiu jokių problemų, tarkim, važiuodama į užsienį ir galvoti, kaip man ten reikės susikalbėti. Tai ir ta pati rusų kalba, jinai pasaulyje yra labai paplitus, ir žmonių gyvena labai daug. Ir pačiai man teko, tarkim, Vokietijoje, nu, nepavyko susikalbėti angliškai, tai bendravom rusiškai, ir pavyko“ (I_03).

Poreikis mokytis rusų kaip antrosios užsienio kalbos dėl bendravimo su bendrapiliečiais kur kas aktualesnis Latvijos moksleiviams, nes jų valstybėje rusakalbių gyventojų dalis ženkliai didesnė nei Lietuvoje. Tai patvirtino informantai ir informantės iš Latvijos:

„Kadangi gyvename 50/50 visuomenėje, latviai ir rusai, ypač sostinėje Rygoje, normalu, kad dauguma mūsų moksleivių renkasi rusų kalbą. (I_05); <...> Tai kultūriškai nulemti pasirinkimai, nes ilgą laiką mes, jų tėvai, gyvenome labai mišrioje visuomenėje, kur visur aplink buvo rusų kalba, <...> tai dauguma pasirinkimų nulemta šeimos“ (I_09); „čia yra didžiulė dalis rusakalbių gyventojų, būtina mokėti su jais susikalbėti, <...>, jei nori su jais bendrauti, palaikyti gerus santykius, turi mokėti rusų kalbą“ (I_10).

Tik viena informantė iš Lietuvos paminėjo pasirinkimą mokytis rusų kalbos dėl galimybės susikalbėti su bendrapiliečiais: „*apskritai, dėl komunikacijos galbūt, nes, tarkim, ir pas mus rajone yra lenkakalbių daug, tai vis tiek lenkakalbiai yra arčiau rusų kalbos*“ (I_03). Įdomu, kad ta pati informantė, nedidelio Lietuvos miesto gimnazijos direktorė, 2023 metais teigė, jog besirenkančių rusų kaip antrąją užsienio kalbą moksleivių skaičius didėjo dėl šios kalbos panaudojimo galimybių:

„*Aha, pas mus net turbūt didesnis procentas būtų. Nes pas mus faktiškai per metus, jeigu, tarkim, dabar turim kokių 90 pirmokų, tai kokie 6 tiktai turi, renkasi vokiečių kalbą, tai yra labai mažai. Prieš 15 kokių metų ar prieš 20, tai vokiečių buvo pirmaujanti kalba, o dabar va pasikeitė tendencija, tiesiog pasikeitė į rusų. Dauguma suprato, kad vokiečių nelabai gal ir reikalinga, reikalinga anglų. Tai va taip, tai tos tendencijos tokios va tiesiog, kad reikia labiau anglų ir rusų turbūt, tiesiog plačiau vartojama kalba. <...> tarkim, Vilniuje paprastai dirbti kažkurioj vietoj su klientais, tai, aš manau, rusų kalba irgi yra būtina, ne tik anglų, žinoma, bet ir rusų kalba yra reikalinga. Rusų kalbą dažniausiai renkasi dėl darbo perspektyvų*“ (I_03).

Tad panašu, kad pasirinkimas mokytis rusų kalbos dėl to, jog ją galima pritaikyti bendraujant savo aplinkoje, kai kuriuose Lietuvos regionuose taip pat yra aktualus, tik ne toks ryškus kaip Latvijoje.

Besimokančiųjų rusų kaip užsienio kalbos mažėjimas

Vis tik rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos besimokančių moksleivių skaičius pastaruoju metu mažėja. 2023 metais interviu mažėjimo tendenciją patvirtino informantė iš Lietuvos:

„*patirtis dabar tokia yra, jie mato kad kol kas dar, kol kas dar šitaip ta kalba funkcionuoja, dar šitaip. Bet tikrai aš manyčiau, kad ta tendencija tokia, kad mažėtų, tai jinai ir natūraliai turi atsirasti, tikrai. Ir čia nereikia, absoliutinti nereikia rusų kalbos, nes yra žmonių, kurie: kaipgi čia galima be to, be to, be Lermontovo? Viskas galima. Tai yra natūralu: keičiasi kartos, keičiasi prioritetai, ir nereikia perlenkti lazdos. <...> Bet iš tikrųjų keičiasi kartos, jaunėja tėvai, ir galbūt keičiasi jų prioritetai*“ (I_02).

Panašiai teigė ir kita tyrimo dalyvė iš Lietuvos:

„*Ministerija, matydama ir įvertindama tai, jog vienerių metų laikotarpyje rusų kalbą besirenkančiųjų mokinių skaičius sumažėjo 11,8 proc., prognozuoja, kad šis faktinis mažėjimas ateityje nesustos ir toliau tendencingai mažės. Priežastys yra įvairios, tačiau dažniausiai pastebimos gali būti šios: rusų kalba nėra Europos Sąjungos kalba, todėl mažiau galimybių mokytis, studijuoti, dirbti kitose Europos Sąjungos šalyse; mokytojų amžius (iš viso Lietuvoje yra 951 rusų k. mokytojas, iš kurių 47 proc. yra sulaukę daugiau nei 60 metų), todėl automatiškai mažėja žmogiškųjų resursų, o pati rusų kalbos mokytojo specialybė nėra populiari; rusų kalbos prestižo menkėjimas dėl karo Ukrainoje; tėvų, globėjų pasisakymai prieš rusų kalbą mokyklose*“ (I_12).

Informantė iš Latvijos 2023 metais taip pat nurodė, jog besirenkančiųjų mokytis rusų kaip antrosios užsienio kalbos mažėjo, ir pažymėjo, kad tam įtakos turėjo pasikeitusi geopolitinė situacija:

„*Taigi šiuo metu, manau, yra tokia tendencija, kad susidomėjimas rusų kalba mažėja dėl politinės situacijos, bet aš tikiuosi, kad vis tik mes norime rasti bendrą kalbą vienas su kitu. Situacija po kurio laiko vis tik keisis. Manau, kad paklausa bus tokia pat, kokia buvo dar neseniai. Poreikis*

negali būti mažesnis, nes suprantame, jog ši kalba pasaulyje vis dėlto vartojama. Manau, kad po kurio laiko poreikis vis dėlto bus“ (I_07).

Tuo metu kitas tyrimo dalyvis iš Latvijos teigė, kad *„žinoma, prasidėjus karui požiūris į rusų kalbą pasikeitė“ (I_09).* Tačiau tyrimo dalyviai/-ės kėlė klausimą, kiek toks besirenkančiųjų mokyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos yra natūralus, o kiek nulemtas polinės valios ir švietimo politikos formuotojų sprendimų. Tai ypač atsiskleidė 2024 metais atliktuose pakartotiniuose tyrimo interviu, kuomet Lietuvos viešajame diskurse jau buvo plačiai kalbama apie rusų kalbos mokymo apimčių mažinimą: *„Sumažėjo tai, visų pirma, dirbtinai sumažėjo, nes tiesiog yra tas toksai, nu kaip, politinė situacija diktuoja. Žodžiu, labai gaila, kad politika lemia“ (I_01).* Taigi tiek informantai/-ės iš Lietuvos, tiek iš Latvijos patvirtino, kad moksleivių, besimokančių rusų kaip antrosios užsienio kalbos skaičius mažėjo, tačiau pažymėjo, jog šiai tendencijai įtakos turėjo tiek geopolitinės situacijos pokyčiai, tiek šalių politikų ir švietimo politikos formuotojų sprendimai.

Rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymo pagrindimas

Įvertinę geopolitinės situacijos pokyčius ir moksleivių, besirenkančių mokyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos, skaičiaus mažėjimo tendenciją, švietimo politikos formuotojai turi prerogatyvą spręsti, ar atsisakyti rusų kaip užsienio kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokyklose.

Aptardami tokio sprendimo pagrindumą, tyrimo dalyviai ir dalyvės iš abiejų šalių nurodė nematantys daugiau argumentų, kodėl šios kalbos mokymo reikėtų atsisakyti, išskyrus geopolitines aplinkybes. Nors informantai/-ės teigė matantys, jog mažinti rusų kalbos mokymo apimtis būtų pagrindo, tačiau pabrėžė, kad reikėtų palikti pasirinkimo galimybę, ypač, jei to pageidauja mokyklos bendruomenė:

„Kaip sakiau, man atrodo, nereikia, kad kiekvienas kalbėtų rusiškai, tikrai to nereikia net ir laukti, kad mes turim pasiekti lygį, kad kiekvienas suprastų. Tikrai užtektų vėlgi to balanso, kad būtų tas pasirinkimas, bet visai atsisakyti irgi nereikia, nes vis tiek tai yra nori nenori mūsų kaimynai, ir mums reikia mokėti tą kalbą bent jau tam, kad mes suprastume, kas ten vyksta, tiesiog“ (I_01); „Manau, normaliai tai turėtų būti mokyklos bendruomenės sprendimas. Jei tėvai ir mokiniai sako, kad norėtų mokyti, norėjau pasakyti, kad neturiu argumentų, kodėl nereikėtų leisti, bet žinome, kad yra bent vienas argumentas dėl to, kas vyksta Ukrainoje, žinau šį argumentą, bet vis tiek jei mokyklos bendruomenė priima sprendimą, jie gali, pirmiausia, jie gali pasiūlyti, nes turi išteklius – mokytojus, ir jei mokyklos bendruomenė nori mokyti rusų kalbos, nematau, kur problema. Tai tik kalba. Nemokoma apie Rusiją, mokoma kalbos“ (I_10).

Ne vienas tyrimo dalyvis/-ė teigė, kad nereikėtų tapatinti kalbos su politika:

„Kalba yra kalba, politika yra politika“ (I_04); „mano filosofija yra ta, kad pati kalba nėra politika, ji nėra pavojinga, bet kokių atveju, ji mums padeda suprasti <...>. Manau, ji labai svarbi, ji atveria duris į supratimą“ (I_09); „pati kalba nėra tas blogis, čia žmonės išprotėjo, o ne kalba <...> reikia tiesiog bendrauti, nebijoti kalbos, nes kalba yra tiesiog įrankis, o ir viskas priklauso, žinot kaip

yra, skalpelis - galima nužudyti, o galima išgelbėti, viskas priklauso nuo žmogaus, kuris tą įrankį tiesiog, ar ne, turi. Čia grynai įrankis“ (I_01).

Reaguodamos į viešajame diskurse pateikiamą argumentą, jog rusų kalba gali būti naudojama propagandai skleisti, tyrimo dalyvės iš Lietuvos pastebėjo, kad ji kaip tik galėtų tapti įrankiu propagandai atskirti:

„Tai nebūtinai visi, kurie mokės rusų kalbą, pasiduos rusų propagandai. Tai jeigu tu gerai tą kalbą moki, tai kaip tik labai gerai jauti tą propagandą, ir tu jos nebenori tada“ (I_02); „Čia galbūt karo akivaizdoje tiktų toks tas posakis, kad reikia gerai pažinti savo priešą. O kaip pažinti, jeigu nemoki kalbos? Tai netgi, čia, aišku, toks liūdnas kontekstas, ir tas posakis, jis tam tikra prasme čia tinkamas, man atrodo. <...> ir, žinot, man atrodo, truputėlį ir nesaugu būtų, jeigu, sakau, tokios vat agresorės kalbos nežinotume, negalėtume sekti socialiniuose tinkluose diskusijas, negalėtume skaityti jų propagandos, stebėti, kas vyksta, tai vat jeigu nemokėtų, tas irgi nėra saugu, visiškai taip vat atsisakyti.“ (I_08); „Kalba kaip tik gali tapti įrankiu prieš tą propagandą, tiesiog dekonstruoti tą propagandą, parodyti, kaip tai vyksta <...> Kalba iš tikrųjų toks fenomenas, kurio negalima drausti, reikia išmokti, naudotis ir suprasti, kad prieš tave nebūtų panaudota ta kalba, ir žinoti, kad gali būti prieš tave panaudota ir tavo gimtoji kalba. Tai nereiškia, kad jeigu tu rusų kalbos nežinai – reiškia viskas, apsaugotas, niekada tavęs nepasieks jokie pavojingi dalykai ir manipuliacija. Manipuliacijos vyksta visom kalbom, čia reikia irgi suprasti. Mes nuolat gi, visi vyresnio amžiaus žmonės ir mūsų politiniai aktyvistai, jie gi išaugo tarybiniais laikais, bet nepaveikė jų mąstymo ta propaganda, jie gi sugebėjo suprasti, kad jie nori demokratijos, jie gi vis tiek kovojo už laisvę“ (I_01).

Informantai/-ės iš Latvijos teigė, jog neracionalu atsisakyti rusų kaip užsienio kalbos mokymo, nes jų šalyje yra poreikis moksleiviams išmokti rusų kalbos tam, kad jie galėtų, reikalui esant, bendrauti su rusakalbiais savo bendrapiliečiais:

„Nemanau, kad būtų verta taip elgtis, nes jei didelė dalis čia gyvenančių žmonių kalba rusiškai, turėtume suteikti galimybę juos suprasti ir kalbėti jų kalba. Tai labai svarbu ir integracijai, neskaldyti šių grupių. Nes tai tik kalba, ne politika, tik kalba. Manau, svarbu bent jau suprasti ką kiti kaba, nebūtina mokėti rašyti, gramatikos ir taip toliau, bet labai svarbu diskutuoti, kalbėtis ir taip toliau“ (I_05); „jei moksleiviai lieka Latvijoje, manau, jiems tikrai reikės rasti kitą kelią, kaip išmokti rusų kalbos. Žinot, dėl įvykių Ukrainoje, vyksta tarsi nacionalistinis judėjimas, siekiama „išlaisvinti Latviją nuo rusų kalbos“ Bet apie 30% mūsų gyventojų yra rusakalbiai, ypač kai kuriuose regionuose, viena dalis net labiau rusiška, ir mūsų sostinėje apie 45-50% gyventojų yra rusakalbiai. Mums gali tai patikti ar nepatikti, bet tokia tikrovė, ir reikės rasti kitų būdų, kaip išmokyti vaikus rusų kalbos – užrašyti juos į kursus ar būrelius. Šeimos ir moksleiviai patirtų spaudimą. Jei norės įsilieti į darbo rinką, pamatys, kad yra poreikis. Gali būti nacionalistu, viskas gerai, bet jei tavo klientai rusakalbiai, „klientas visada teisus“, teks kalbėtis jų kalba. Dėl to jie, galima sakyti, patenka į nepalankesnę padėtį lyginant su tais, kurie moka rusiškai“ (I_10).

Taigi tyrime dalyvavę švietimo profesionalai iš Lietuvos ir Latvijos pateikė keletą argumentų, kodėl sprendimas atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo nebūtų pakankamai pagrįstas.

Rusų kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymo aplinkybės

Kalbant apie rusų kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymą, būtina aptarti 2022–2023 metų diskursą šia tema Lietuvos viešojoje erdvėje. Tuo metu Lietuvos žiniasklaidos publikacijose pateikiama informacija sudaro klaidinantį įspūdį, jog Latvijoje atsisakoma mokytis rusų kalbos. Pavyzdžiui, „Lietuvos ryto“ portalas 2022 m. lapkričio 23 d. straipsnio antraštė skelbia: „*Latvijai nusprendus atsisakyti rusų kalbos mokyklose – Lietuvos pozicija: ar paseksime kaimynų pavyzdžiu?*“. O straipsniuose aptinkamos tokios ir panašios citatos: „*Latvija užsibrėžė jau nuo 2026–2027 mokslo metų savo ugdymo įstaigose atsisakyti rusų kalbos ir moksleivius mokytis tik Europos Sąjungos (ES) šalių kalbų*“ („Lietuvos ryto“ portalas, 2022 m. lapkričio 11 d.); „*Latvijos švietimo ir mokslo ministerija planuoja pareikalauti, kad 2026-2027 mokslo metais mokyklose kaip antroji užsienio kalba būtų arba ES šalių, arba tu, su kurioms Latvija yra pasirašiusi tarpvyriausybines sutartis švietimo srityje, kalba. Į šį sąrašą neįtrauktų rusų kalba*“ („15 min“, 2022 m. lapkričio 22 d.); „*Tuo tarpu kaimyninėje Latvijoje buvo priimtas sprendimas jau nuo 2026 metų mokyklose atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos.*“ („Lietuvos ryto“ portalas, 2023 m. balandžio 5 d.). Tad nemaža Lietuvos visuomenės dalis, remdamasi viešojoje erdvėje pateikta informacija, susidarė įspūdį, jog Latvijoje sprendimas atsisakyti mokytis rusų kaip antrosios užsienio kalbos tuo metu jau buvo priimtas.

Tuo tarpu 2023 m. kovo-balandžio mėnesį vykdytuose tyrimo interviu su informantais iš Latvijos, paaiškėjo, jog tyrimo dalyviai tuo metu buvo girdėję apie tokius ketinimus, tačiau sprendimas ne tik nebuvo priimtas, bet pasiūlymas net nebuvo pateiktas svarstymui Latvijos Saeimoje. Tuo metu informantams kur kas aktualesnė tema buvo rusų kaip kalbos, kuria vykdomas ugdymo procesas mokyklose, atsisakymas nuo 2023-2024 mokslo metų. Tad paklausti apie rusų kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymą, tyrimo dalyviai ir dalyvės iš Latvijos 2023 m. tyrimo interviu iš tiesų daugiausia dalijosi savo įžvalgomis apie rusų kalbos atsisakymą vykdant ugdymą tautinių mažumų mokyklose ir perėjimą prie mokymo tik latvių kalba visose bendrojo ugdymo mokyklose. Tad šiame kontekste iškilo nauja, tyrimo gairėse nenumatyta tema, kuri informantų buvo gana plačiai aptarta, ir kadangi ji susijusi su rusų kalbos atsisakymu ir kalbų politika švietimo lauke, verta ją apžvelgti šio tyrimo duomenų analizėje. Informantai/-ės iš Latvijos 2023 metais akcentavo rusų kaip mokomosios kalbos atsisakymo ir perėjimo prie mokymo tik latvių kalba visose bendrojo ugdymo mokyklose klausimą:

„Pagrindinis iššūkis politikos formuotojams yra tas, kad jie priėmė sprendimą visose rusų mokyklose nutraukti pakeisti programas, ir visi pirmokai privalo mokytis latvių kalba. Tai pagrindinis iššūkis politikos formuotojams, ir nemanau, kad šioje situacijoje jie daug galvoja apie antrosios užsienio kalbos pasirinkimą, nes šiuo metu tikrai labai sunkus laikotarpis rusų mokyklose pertvarkant mokytojų darbą ir taip toliau“ (I_05).

O apie rusų kaip antrosios užsienio kalbos atisakymą kalbėjo tik kaip apie ateities perspektyvą, paneigdami Lietuvoje tuo metu vyravusį diskursą, jog latviai jau buvo priėmę nutarimą. Tai patvirtino ir tyrime dalyvavęs švietimo politikos formuotojas:

„Antroji kalba, matote, Latvijoje pagrįdė yra rusų. Bet jei mes tai ketiname pakeisti, o mes ruošiamės tai pakeisti, tai kyla problema, kokios antrosios užsienio kalbos mokytis“ (I_06); ir rusų bei latvių kalbos mokytoja: „pavyzdžiui, latvių mokyklose, kur vaikas galėjo kaip antrąją kalbą rinktis rusų, tai šiuo metu politiniu lygmeniu kalbama, jog lygtai nebebus siūloma rusų kalbos. Tai susiję su politine situacija, kas vyksta šiuo metu, bet norėsime pasiūlyti Europos Sąjungos kalbą, Europos kalbą. Tai kalbama taip šiuo metu politiniame lygmenyje.“ (I_07).

Kokie sprendimai 2023 metų kovo-balandžio mėnesiais Latvijoje jau buvo priimti bei koks buvo jų priėmimo ir vykdymo procesas paaiškėjo tyrimo interviu su švietimo politikos formuotoja, buvusia sprendimų priėmėja Latvijos Vyriausybėje, tiesiogiai dalyvavusia šiame procese:

„Taigi 2022 metais Ministrų kabinetas, atrodo, kovo pradžioje, mes pradėjome rašyti esamo įstatymo pakeitimus ir Ministrų kabineto sprendimą dėl perėjimo prie mokymo latvių kalba visose mokyklose nuo ikimokyklinio iki vidurinio ugdymo. Žinoma, tai paspartino sprendimų priėmimą, bet iš tiesų Švietimo ministerija jau seniai pradėjo šį perėjimą. <...> Bet ką padarėme praėjusiais metais, pakeitėme įstatymą, jog nuo šių metų, mokslo metų, bus trejų metų laikotarpis, per kurį visų klasių mokiniai pradės mokytis tik latvių kalba. Pradėjome šį perėjimą ikimokykliniame ugdyme ir pirmoje, ketvirtoje bei septintoje klasėse. Kitais metais bus ikimokyklinis ugdymas, pirmos, ketvirtos, septintos, antros, penktos ir aštuntos klasės, o nuo 2025 metų visi mokysis latvių kalba. Trumpai taip.“ (I_11).

Ši tyrimo dalyvė taip pat pateikė patikimos informacijos, kuri patvirtino, jog 2023 metais Latvijoje buvo dar tik ketinama atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos, vyko diskusijos, pasiūlymas parlamentui dar nebuvo pateiktas ir, juo labiau, sprendimas dar nebuvo priimtas: *„Iš esmės, diskusijose su Prezidentu, taip pat su kalbos ir kultūros specialistais, visi sutarėme, kad jei gyvename Europos Sąjungoje, esame Europos Sąjungos, NATO dalis, ir visa kita, esant laisvai darbo rinkai mūsų Sąjungoje, nėra reikalo versti moksleivius mokytis kalbos, kuri iš tiesų neturi jokios pridėtinės vertės šioje geopolitinėje situacijoje“ (I_11).* O sprendimas dėl perėjimo prie mokymo tik latvių kalba visose bendrojo ugdymo mokyklose, tai yra, atsisakymo rusų kaip mokomosios kalbos tautinių mažumų mokyklose, buvo priimtas ir buvo intensyviai ruošiamasi pradėti šį procesą. Tad tyrimo dalyvių iš Latvijos įžvalgos apie šią situaciją atskleidė, jog minėtam sprendimui įtakos turėjo ir pasikeitusi geopolitinė situacija, 2022 metų vasario 24 dieną Rusijai pradėjus karą Ukrainoje:

„Iš valstybės perspektyvos, manau, dabar nekalbėtume apie sprendimų priėmimą pagal politinę ar geopolitinę situaciją, jei dešimtajame dešimtmetyje, kaip valstybė, būtume priėmę drąsius sprendimus, kurių vis tik nepriėmėme. Praėjo trisdešimt metų ir matome, kokių turime problemų. O tada atėjo vasaris, ir pamatėme, jog iš tiesų turime labai panašią situaciją, ir kad tai, kas įvyko Ukrainoje, gali įvykti ir čia. Taigi politikai privalo priimti tokius sprendimus. <...> Tai susiję su integracija, nes tai, ką matėme vasario mėnesį Ukrainoje, išties prasidėjo nuo kalbos, nuo teigimo, kad ukrainiečių kalbos nėra, kad ji yra rusų kalbos dalis,

ir žinome, kas vėliau nutiko. <...> Aišku, tai susiję su politika, nes buvo labai sunku kovo pradžioje išeiti protesto metu ir pasakyti, kad atsisakėme rusų kalbos. (I_11); „Sakykime taip, situacija tikrai nepaprasta. Kodėl? Todėl, kad prisideda ir įvykiai Rusijoje, ir politinė situacija daro didelį poveikį, taip pat ir švietimui. <...> kai sprendžiamas toks politinis klausimas, tai turi vykti itin apgalvotai <...>, ir tuo metu daliai žmonių pasirodė, kad tai buvo padaryta tokiu aštriu politiniu momentu ir taip aštriai, jog tai iššaukė žmonių susiskaldymą, o ne sujungė juos. Bet taip buvo ir kas buvo, tas buvo, mes jau nieko nebepakeisime. Ir mano manymu toks perėjimas visiškai turi teisę būti įgyvendintas. Klausimas tik, kaip jis vyks, kad tai iš tiesų būtų, na, kad visos pusės būtų įtrauktos ir kad tai įvyktų švelniai, be kažkokių ekscesų ir viso kito.“ (I_07).

Tokiu būdu taip pat atsiskleidžia sudėtinga Latvijos situacija dėl didelės rusakalbių gyventojų dalies:

„Lietuvoje gyventojų sudėtis, regis, yra maždaug 80% lietuvių ir apie 20% kitų tautybių, Taigi jūs jų nejaučiate, jų nepastebite. Mes šią įtaką jaučiame ir matome kiekviename žingsnyje. Turime būti šiek tiek agresyvesni, jei norime turėti ateitį. <...>Matote, ne tik rusai kalba rusiškai, pavadinkime, tradiciškai, bet ir baltarusiai kalba ne savo kalba, ukrainiečiai – ne tie, kurie atvyko praėjusiais metais, o tie, kurie jau anksčiau čia gyveno, vadina save rusakalbiais, lenkai ir kitos tautinės mažumos kažkodėl renkasi rusų kalbą kaip pagrindinę, ne latvių. <..> Turime tai pakeisti“ (I_06).

Taigi randasi tam tikrų sunkumų, pasipriešinimo įgyvendinat rusų kaip mokomosios kalbos atsisakymo procesą, su kuriuo susiduria švietimo darbuotojai:

„Tautinės mažumos šį perėjimą priima labai nelengvai, savaiame suprantama. Ir jei dar pridėsime tai, kas įvyko politinėje sferoje, tai dar labiau įtakoja šį procesą, ir, sakykime, nelabai teigiamai emociškai prasme. Žmonės, kurie pereina prie mokymo latvių kalba, reiškia tam tikrą pasipriešinimą. <...> Taigi situacija nėra paprasta. Tiesiog aš, kaip latvių kalbos mokytoja, pati jaučiu negatyvias tendencijas tarp mokinių tėvų, jie ir mane vertina šiek tiek neigiamai, nes aš tarsi latvių kalbos nešėja, išėity, kaip sistemos dalis, aš bandau skleisti kažkokias savo pažiūras. Man nuolat tenka ir vaikus įtikinėti, kodėl jie turi mokėti latvių kalbą, jog tai, akivaizdu, juos turtina ir suteikia jiems galimybę prisitaikyti, turėti darbą ir taip toliau. Nes, atvirai kalbant, mane latvių kalba maitina, kadangi aš ją moku, galiu uždirbti pinigų ir taip toliau.“ (I_07).

Švietimo politikos formuotojai taip pat suprato sprendimo atsisakyti rusų kaip mokomosios kalbos ir pereiti prie mokymo tik latvių kalba įgyvendinimo iššūkius, ypatingai gausiai rusakalbių gyvenamose vietovėse, ir kalbėjo apie spaudimą minėtą sprendimą įgyvendinti:

„tai nėra didelė problema likusioje Latvijos dalyje, išskyrus nebent Daugpilį, kaip sakiau, didžiausias procentas ir didžiausia problema yra Rygoje, bet Daugpilis – ypatingas atvejis, jis tarsi Donbasas Ukrainoje, įsivaizduojat? Laimė, jis ne toks didelis. Aplinkinės vietovės labai latviškos, bet šiame mieste labai didelė koncentracija. Manau, kad jie vėluos, ignoruos perėjimą prie latvių kalbos, darys tai formaliai, bet jei išspręsimė problemą Rygoje, išspręsimė ją ir Daugpilyje. Ir jei mums pasiseks Rygoje, tuomet galėsime priversti, kaip valstybė, ir Daugpilį įgyvendinti šį procesą“ (I_06).

Kitas informantas pastebėjo, jog spaudimas gali turėti neigiamų pasekmių ir tapti kliūtimi sklandžiai įgyvendinti perėjimą prie latvių kalbos:

„Bet Latvijoje problema ta, kad daugelis rusų, jie gerai nemoka latvių kalbos, ypač senoji karta, ir tokiu būdu valdžia, viena vertus, demonstruoja savo valią, kita vertus, tiesiog verčia rusus mokytis latvių kalbos. Bet nemanau, kad geras būdas motyvuoti gyventojus mokytis, ypač valstybinės kalbos, darant didžiulį sprendimą. Tai gali įvykti tarsi atkrytis, kai einama priešinga kryptimi: nesimokysiu latvių kalbos, nes jūs mane engiate“ (I_10).

Taigi, kaip atskleidė tyrimo metu surinkta informacija, 2023 metais Latvijoje aktualus buvo rusų kaip mokomosios kalbos atsisakymo ir perėjimo prie mokymo latvių kalba visose bendrojo ugdymo mokyklose bei su tuos susijusių iššūkių klausimas.

Tačiau tęsiant tyrimą ir 2024 metų balandžio-gegužės mėnesiais atliekant pakartotinius tyrimo interviu, situacija Latvijoje jau buvo pasikeitusi nes Latvijos Respublikos Saeime 2024 m. balandžio 18 d. antrajame svarstyme buvo pritarta Latvijos Švietimo įstatymo pataisai, pagal kurią nuo 2026-2027 mokslo metų numatomas laipsniškas rusų kaip antrosios užsienio kalbos dėstymo atsisakymas šios šalies mokyklose. Lietuvoje tuo tarpu viešojoje erdvėje imta kalbėti apie ketinimą imtis panašių veiksmų, o viešojoje erdvėje buvo gausu tiek Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, tiek savivaldos, ypač Vilniaus miesto savivaldybės, atstovų pareiškimų šia tema, nors su tuo susijusių teisės aktų šio darbo rengimo metu Lietuvos Respublikos Seime svarstyta nebuvo. Tyrimo metu surinkta medžiaga atskleidė, kad rusų kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymo priežastys, aplinkybės, galimi iš tokio sprendimo kylantys iššūkiai ir jų įveikimo būdai Lietuvoje ir Latvijoje yra labai panašūs.

Nagrinęjant priežastis, lėmusias atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos, paaiškėjo, kad tokį sprendimą paskatino dėl Rusijos pradėto karo Ukrainoje pasikeitusi geopolitinė situacija. Tokiu būdu pirminiuose interviu išryškėjusi geopolitinės situacijos svarbos Latvijoje vykdant rusų kalbos kaip mokymo kalbos mokyklose atsisakymą tema buvo aiškiai išreikšta ir rusų kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymo kontekste. Nutrūkus ryšiams su Rusija karo grėsmės akivaizdoje nebematoma perspektyvų tokius ryšius atkurti artimoje ateityje, tad rusų kalbos mokėjimas prarado aktualumą, o Europos Sąjungos kalbų svarba išaugo. Paklausti apie rusų kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymą 2023 metais vykusių tyrimo interviu metu, informantai/-ės iš Latvijos minėjo geopolitinės ir politinės situacijos įtaką:

„ateitis priklauso nuo politinės situacijos, kokia ji bus. Šiuo metu, kol Rusija nepasikeis, o reikia, kad ji visiškai pasikeistų, tai dešimt, o gal ir daugiau metų, manau, požiūris į rusų kalbą bus toks, koks yra dabar – neigiamas. <...> Žinoma, be abejo, tai dėl politinės situacijos ir todėl, kad tai nėra Europos Sąjungos kalba.“ (I_09); „Švietimo srityje, manau, kad mūsų Vyriausybė šiuo metu yra gana nacionalistiška, jie nekeis sprendimo, ir valstybinėse mokyklose rusų kalba bus tarsi antrarūšis dalykas, kai kuriose mokyklose bus fakultatyvai, kad būtų galima gerai praleisti laiką ir kažkiek išmokti, bet rusų kalba nebebus kaip normali, tradicinė užsienio kalba, kurios mokaisi, nes ketini ją ateityje panaudoti.“ (I_10).

Agresyvų politikos formuotojų nusiteikimą Rusijos karo Ukrainoje kontekste patvirtina ir dar vieno tyrimo dalyvio mintys:

„Matote, esu gana agresyvus šiuo kausimu. Privalome suprasti, kad į rytus nuo Latvijos ir Lietuvos bus Mordoras, nežinau, blogio vieta. Geriau neturėti jokių ryšių. Tokie ryšiai neturi ateities 20-30 metų perspektyvoje. Nežinome, kas bus. Tikiuosi, jog jie subyrės, bus kokia nors Maskvos respublika, Rostovo respublika ir taip toliau. Taip svajoju. Bet pokyčiams įvykti prireiks daug laiko, ir dar 10-15-20 metų nebus jokio bendradarbiavimo versle ar moksle. Nėra jokio pagrindo kiekvienam lietuviui ar latviui mokėti rusų kalbą“ (I_06).

Tyrimė dalyvavusi Latvijos švietimo politikos formuotoja teigė, kad įtakos sprendimo priėmimui turi ne tik geopolitika, bet ir politinė situacija šalies viduje:

„Dėl antrosios užsienio kalbos, praėjusiais metais daug diskutavome, taip pat ir Prezidentas sakė, kad antroji kalba turi būti viena iš Europos Sąjungos kalbų. Ministrų kabinete pradėjome ruošti įstatymo pakeitimus, tačiau atėjo rinkimai ir naujoji ministrė. Žinau, kad jie galvoja apie tai, bet dar neaišku. Taigi iš esmės, šiemet situacija tokia, kad mokyklose antroji užsienio kaba gali būti rusų, bet iš tiesų vis dar nežinome, kas ir kaip bus kitais metais. Bet diskusijos šia tema vyksta“ (I_11).

2024 metais, kuomet sprendimas Latvijoje atsisakyti mokyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos jau buvo praktiškai priimtas, atliktų pakartotinių tyrimo interviu medžiaga, atskleidė, jog tai buvo politinės valios nulemtas sprendimas: *„Bet manau, kad šis sprendimas yra politinis. Tam tikra prasme, tai praktinis sprendimas, bet sakyčiau, kad vis tik tai politikų sprendimas.“ (I_15); „Vis dėlto aš manau, kad toks aštrus, taip staigiai priimtas sprendimas, buvo politinis sprendimas, tiesiog žinau, kas tuo metu buvo švietimo ministras ir kokia politinė partija buvo valdžioje.“ (I_07).*

Siekiant sužinoti, kiek tikėtina, jog Lietuvoje taip pat būtų priimtas sprendimas atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokyklose, paaiškėjo, kad už švietimo politiką atsakingos institucijos ir švietimo lauke dirbančių ekspertų matymas šiuo klausimu 2023 metais skyrėsi. Pastarieji teigė, jog toks sprendimas galėtų būti priimtas:

„Dabar tai jau galėtų, aišku. Dabar mes matome kuo toliau, kad tikrai galėtų. Nežinau, ar seks, bet galėtų“ (I_02); „(atsidūsta) Šiaip tai įmanoma, taip, nes jau ir dabar labai mes gauname raštus, kad labai jau rekomenduoja keisti ir ieškoti specialistų, kurie galėtų dėstyti kitas kalbas, tai, vadinasi, mes jau ir einam link to pamažu“ (I_03).

Lietuvos švietimo politiką formuojančios įstaigos darbuotoja, dalyvavusi tyrimė, išreiškė apsidraudžiantį, „ir taip, ir ne“, požiūrį į tokią galimybę: *„šiuo metu toks kelias Lietuvai nėra numatomas. Tai, žinoma, gali keistis nuo aplinkybių ir politinių veiksmų“ (I_12).* Panašu, kad 2024 metų gegužės mėnesį aplinkybės ir veiksniai savo įtaką jau buvo padarę, nes tuo metu tyrimo dalyvė iš Lietuvos švietimo įstaigos konstatavo, kad *„žinom, kad nuo rugsėjo rusų kalbos neliks kaip užsienio kalbos“ (I_01).*

Skyrėsi ir vertinimas, kokiomis aplinkybėmis toks rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymas Lietuvoje vyksta. Tyrime dalyvavusi švietimo politiką formuojančios įstaigos darbuotoja atskleidžia, kad 2023 metais įstaiga, „matydama ir įvertindama tai, jog vienerių metų laikotarpyje rusų kalbą besirenkančiųjų mokinių skaičius sumažėjo 11,8 proc., prognozuoja, kad šis faktinis mažėjimas ateityje nesustos ir toliau tendencingai mažės“ (I_12), ir vėliau teigia, jog „švietimo politikos formuotojai privalo reaguoti ir atliepti savo valstybės piliečių poreikius. Lietuvos atveju, rusų kalbos tendencija jau buvo pastebima ir anksčiau. Greičiausiai dabartinės geopolitinės aplinkybės tebuvo katalizatorius greičiau reaguoti ir imtis konkrečių veiksmų“ (I_12). Tačiau švietimo įstaigų darbuotojų vertinimu rusų kalbos pasirinkimo sumažėjimo tendencija nėra savaiminis procesas:

„aš manau, kad tos rusų kalbos mažės, jau dabar jos mažėja, ir pamažu ateis tos kitos kalbos, ir čia yra kaip ir geras dalykas, bet taip, kad ja va taip forsuoti ir išstumti ją, nu, tai tiesiog tai irgi yra, nu, nežmoniška tiesiog. Yra demokratija, manau, kad mes gyvenam demokratinėj valstybėj, tai turėtumėm ir laikytis jos principų“ (I_03).

Dar aštriau situacija jaučiama 2024 metais:

„Sumažėjo tai, visų pirma, dirbtinai sumažėjo. Nes tiesiog yra tas toksai, nu kaip, politinė situacija diktuoja. <...> O trečias dalykas tai aišku, kad politinė situacija lemia ir kitą dalyką, kad iš tiesų tai tiesiog siekiama mažinti tą pasirinkimą. Žodžiu, labai gaila, kad politika remia. <...> šiemet tai bus dar kitiems metams, bus dar didesni minusai, nes, sakysime, Vilniaus mieste, tai yra tiesiog nu, tai čia Vilniaus mieste, bet gal kažkur ir rajonuose atsiranda tokių mokyklų direktorių arba ten savivaldybės kažką tai priima, kažkokius sprendimus meta, tai todėl va taip ir mažėja“ (I_02).

Iš pakartotiniuose interviu su tyrimo dalyvėmis iš Lietuvos surinktos medžiagos paaiškėjo, jog minėtas rusų kaip antrosios užsienio kalbos bendrojo ugdymo mokyklose mažinimas aktyviausiai vykdomas Vilniaus savivaldybės iniciatyva, nesant jokio oficialiai priimto ir teisiškai įgalinančio sprendimo dėl rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymo ar mažinimo Lietuvoje. O tai leidžia kvestionuoti tokio veikimo būdo demokratiškumą. Siekdama atskleisti, kaip šis procesas vyksta, viena informantė, remdamasi pokalbiais su mokytojais ir jai persiųstais raštais, nurodo, jog

„Vienas pagrindinis punktas yra tas, kad mokytojams iki galo neaišku, ar tai yra legalu apskritai, nes viskas yra tokia rekomendacinio pobūdžio. Ir kaip ten apklausos buvo vienas iš klausimų, koku pagrindu buvo atšaukiama galimybė rinktis rusų kaip užsienio nuo 6 klasės? Tai dažniausiai buvo parašyta „Šilerio raštas“, tiesiog kažkoks Šilerio raštas, kuris iš tikrųjų neturi jokios įstatyminės galios. Iš tikrųjų paaiškėjo, kad čia vyksta toks spaudimas mokyklos direktorių ir vadovų, nes egzistuoja toks dalykas, toks dokumentas, kuris vadinasi „Dėl bendrojo ugdymo įstaigų vadovų veiklos užduočių 2024 metams nustatymo“. Ir ten yra tam tikri kriterijai, aš kaip supratau, tie kriterijai yra tiesiog pagrindiniai, kai jie vertina vadovų darbą, ir vadovai gali būti atleisti, nukentėti, negauti papildomo finansinio skatinimo ir taip toliau. Žodžiu, čia iš tikrųjų vyksta kažkoks spaudimas, nes viena iš užduočių skamba taip: „gimnazijų, progimnazijų, pagrindinių ilgujų

gimnazijų vadovams, kur ugdymas vyksta lietuvių mokomąja kalba 6-12 klasių rodiklis: 6 arba 5-9-oje klasėje“, nu, 9-oje, nes čia kaip tik vyksta perėjimas į gimnaziją, pirmoji gimnazijos klasė, tai „suformuotos 2 užsienio kalbos grupės tik ES kalbomis, ir skliausteliuose - prancūzų, vokiečių, ispanų, anglų“. Čia, aš sakyčiau apskritai yra ir faktinė klaida, nes anglų nėra ES, nes jie gi nebe ES iš tikrųjų. Čia vienas dalykas. O kitas dalykas, kad gali toks įspūdis susidaryti, kad nebuvo tų ES kalbų, bet visada buvo iš tikrųjų. Ir rusų kalba iš tikrųjų išmesta, kad neturi būt tos rusų kalbos, nes tai yra vienas iš rodiklių, kad va tikrai išvardintos kalbos turi būt. Ir tai įtakos tų mokyklų vadovų darbą, tiesiog pasiekimų vertinimą ir taip toliau. Tai iš tikrųjų čia toks spaudimas, kuris nelabai legaliai atrodo ir visai nedemokratiškai, sakyčiau“ (I_01).

Taigi aiškėja, jog savivaldos lygmeniu yra nustatytas tikslas, kad Vilniaus bendrojo ugdymo mokyklose nebeliktų rusų kaip antrosios užsienio kalbos, kurio siekiama veikiant galbūt ne visiškai demokratiniais veikimo būdais:

„pas mus yra atnaujinta bendrojo ugdymo programa, ir ten rusų kalba yra išvardinta tarp tų užsienio kalbų. Ir vat, tas tiesiog vat tas spaudimas, kad lygtai ir neprivalote, lygtai jūs patys pasirenkate, bet yra rodiklis ar ne, vienas iš rodiklių kaip mes vertinsim, kad turi būti tikrai šitos kalbos“ (I_01); „Ir kai mes juos čia taip dirbtinai, kažkaip tai mes juos iškeliamo, priešpastatome, tai nemanau, kad tai yra labai demokratiška. Tai va, tai apmaudu dėl tos demokratijos, kaip sakoma, graikų demokratijos, vargšės.“ (I_02).

Tyrimo dalyviai iš Latvijos sprendimą atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos taip pat vertina kaip veikimą ne itin demokratiškais būdais:

„Iš esmės, padėtis tokia, kad jei valdžia kažką nusprendė, tai, iš esmės, žmonių nuomonė jiems netrukdo priimti kažkokius įstatymus. Žinoma, bus nepatenkintų. Bet manau, kad šiuo metu į juos nebus atsižvelgta“ (I_07); „Bet rusų kalba kaip antroji, galima sakyti, valstybinėje bendrojo ugdymo programoje yra kaip ir uždrausta“ (I_10); „esama pakankamai su tuo nesutinkančių, tačiau niekas jų negirdi, ir vis dėlto įvedamas tas įstatymas, kaip buvo nuspręsta, ir kol kas kitų pageidavimų neišklausoma“ (I_07).

Taigi tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymas vykdomas remiantis politine valia ir naudojantis politine galia. O švietimo įstaigų vadovai privalo vykdyti nurodymus jų nekvestionuodami: *„Kaip sakyti, atsisakom ir atsisakom. Mokykla - ta institucija, kuri vykdo tai, kas yra numatyta, kaip sakyti, valstybės lygmeniu. Valstybė skiria, aišku, nurodymus ministerijai, ministerija savivaldybėms, savivaldybės mokykloms, ir tiesiog mokykla yra vykdytoja. Na, parašys, kad atsisakom - ir atsisakysim.“ (I_04).* Tačiau ne visuomet sprendimai įgyvendinami laikantis nurodytos tvarkos. Skirtingai nei Latvijoje, kurios parlamente priimamas švietimo įstatymo pakeitimas ir nustatoma šio pakeitimo įgyvendinimo tvarka, iš 2024 metais atliktų interviu aiškėja, kad Lietuvoje kartais naudojamas spaudimo būdas, pateikiant mokyklų vadovams rekomendacijas ir uždavinius, kurių įgyvendinimas įtraukimas į vadovų veiklos vertinimo kriterijų sąrašą, o šių kriterijų pasiekimas turi tiesioginės įtakos mokyklų vadovų karjerai:

„Sakysime, dabar tai Vilniaus miestą labiausiai liečia, ir šitas nepasirinkimas, tai yra naujasis Vilniaus vicemeras. Jisai pareiškė atsakingai prieš televizijos kamerą visai Lietuvai ir ne tik Lietuvai, kad jau nuo rugsėjo pirmosios Vilniaus mieste nėra vienas šeštokas nesimokys rusų kalbos, kaip antrosios. Čia jo buvo pareikšta, ir kokiomis priemonėmis tai daroma? Tai daroma tokiomis priemonėmis: įdėta mokyklų direktoriams į metinius uždavinius toks uždavinys, kad jų mokykloje nebūtų, progimnazijose, kad nebūtų rusų kalbos. Žodžiu pasakyta, turbūt žodžiu, nes to, niekas tų dokumentų nematė, bet mokyklų direktoriai tai yra išgirdę, kad jeigu jos bus sudarytos, rusų kalbos grupės, tai negausite krepšelio, finansavimo tam dalykui. Tai čia nu tai nėra gandai. Dabar aš taip kartoju tai, bet tai yra direktorių pasakymai. Tai vadinasi, jie tą girdėjo. Ir tų dokumentų, tai jų kaip ir galbūt ir niekur nėra tokių popierinių variantų, kad būtų šitaip surašyta, nes turbūt tai suprantama, kad tai yra, visų pirma, nedemokratiška, ir net nežinau, kaip čia taip pavadinti, šitokią dalyką. Na tai va tai dabar džiaugsmingai bus, kaip sovietiniais metais, bus atraportuota savivaldybės, mūsų Vilniaus, jau rugsėjo mėnesį, kad valio valio, nėra vienas šeštokas nesimoko antrosios užsienio kalbos rusų. Tai... Nežinau, man čia, kadangi aš jau baigiu savo karjerą mokykloje, nedaug čia liko, tai prisimenant tuos laikus, kai aš augau, tai man primena tuos laikus. Sunku patikėti, bet žinokite, Vilniuje situacija yra tokia. Visoje Lietuvoje nėra, bet jau vat jau vakar žiniose jau eilutė, kad Latvijoje palaiptiui atsisakoma rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos, išimama, žodžiu. Tai mūsų švietimo ministerijos irgi buvo taip toksai sumanymas, kad palaiptiui atsisakyti. Bet vat gerbiamas vicemeras, jisai nusprendė, žodžiu, na, matyt, gal siek politinės karjeros, toliau kažkokios aukštesnės, gal užsidirbti sau taškų tokiu būdu, kad vat jisai išspręstą problemą“ (I_02).

Kita tyrimo dalyvė, remdamasi apklausos duomenimis, iliustruoja, kad toks problemos sprendimas Vilniuje veikia:

„Tai pas mus visgi yra Vilniuje kažkiek tai, aš nežinau, man neišvardinti, ten anoniminė apklausa, ir aš nežinau, kokios tai gimnazijos, bet aš manau, kad savivaldybė žinos, bet mano mokytojos taip ir pasakė, kad taip, jų direktoriai rizikuoja. Ten viena yra privati, tai aš suprantu, kad jie tiesiog turi daugiau laisvės ir jiems tas pats, nes čia privati gimnazija ir gal ne savivaldybė skiria direktorius, vadovus. O kitos gimnazijos, yra, kaip aš supratau 3 ar 4 gimnazijos valstybinės, kur vis dėlto direktoriai nepakluso. Ir man mokytojai sako, kad taip, jie rizikuoja, kad jie nepraeis to vertinimo, bus jų atlyginimas sumažintas, nes viskas priklauso nuo to, kiek tu ten surinksi pagal tą vertinimą“ (I_01).

Toks įstatymu nepagrįstas, nedemokratiškas veikimo būdas kelia nerimą švietimo bendruomenėje:

„Dabar aš nežinau, negaliu čia kažko tai spręsti, man tiesiog baisu gilintis į tuos klausimus, kaip galima drausti kalbą? Kodėl? Kodėl nepalikti demokratiškai pasirinkimo? Savai keisis kartos, kartos keičiasi, požiūriai keičiasi, vertybės keičiasi. Nors dabar Rusijos viršūnės diktuoja, kad vakarų, ten supuvę vakarai, o mes tą patį diktuojam apie supuvusią Rusiją. (atsidūsta) Tiesiog jau nesinori gilintis, kas čia į ką panašus ir kodėl lenda tie patys metodai. Nesinori apie tai galvoti, juo labiau, kai esi tuos metodus išgyvenęs jau vieną kartą, kad kaip pasakyta, taip ir bus (juokiasi). Jokio pliuralizmo, kokios čia nuomonės? Viena nuomonė, ir viskas.“ (I_02) „Žodžiu, kaip rekomendacija atsisakyti kalbos, bet tuo pačiu metu yra kriterijai, pagal ką vertinami mokyklų vadovai, ir čia vyksta tikrai spaudimas. Ta baimė sukelia bandymą apsidrausti ir

veikti patologinėmis priemonėmis, bet turi būti demokratinė valstybė, kažkokie stabdžiai, ir vis tiek mokytojai, ir administracija, ir ministerija atsakingi už mūsų vaikus. <...> Ir taip mes visi gyvenam tokioj įtampoju nuolatinėj“ (I_01).

Taigi kokybinio tyrimo duomenys atskleidžia, jog sprendimui atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokyklose Lietuvoje ir Latvijoje svarbios įtakos turėjo pasikeitusios geopolitinės aplinkybės Rusijai pradėjus karą Ukrainoje, abiejose šalyse tai buvo politinis sprendimas, o jo įgyvendinimas tiek Latvijos, tiek Lietuvos švietimo bendruomenėse vertinamas kaip keliantis tam tikrų klausimų dėl suderinamumo su demokratijos principais. Taip pat būtina pažymėti, kad Lietuvos švietimo politikos formuotojų sprendimams įtakos galėjo turėti ir Latvijos kolegų veiksmai, kurių šioje šalyje imtasi anksčiau nei Lietuvoje, ir 2023 metais Lietuvos viešojoje erdvėje vyravęs diskursas apie rusų kalbos mokymo situaciją Latvijoje.

Rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atisakymo pasekmės ir iššūkiai

Be abejo, sprendimas atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokyklose, kaip kalbų politikos dalis, daugiausia veikia švietimo lauko veikėjus, tačiau jo pasekmės svarbios ne tik švietimo darbuotojams, moksleiviams, jų tėvams, bet kitiems visuomenės nariams.

Viena tokių pasekmių visuomenėje, pastebima ir viešajame diskurse, yra kalbos tapatinimas su šalimi agresore. Tyrimo dalyviai ir dalyvės iš abiejų šalių vertina sprendimą atsisakyti mokytis rusų kaip antrosios užsienio kalbos kaip perteklinę priemonę, kurios imamasi reaguojant į geopolitinius įvykius, skatinančią tapatinti šalį agresorę su jos kalba: „*Tiesiog sustabdyti šitą kvailystę dėl kalbos. Rusija kaip šalis daro tikrai blogus dalykus, bet negalima kaltinti kalbos dėl to ką daro vienas politinis lyderis*“ (I_10). Ne vienas informantas/-ė gretina švietimo politiką šalių agresorių kalbų atžvilgiu dabartiniame ir Antrojo pasaulinio karo kontekstuose ir pabrėžia, jog kalba neturėtų būti tapatinama su agresoriumi: „*tai aš taip galvoju, kad ką padarė nacistinė ideologija, tai vokiečių kalbą reikėjo 200 metų į priekį uždrausti*“ (I_02). Dėl istorinių priežasčių ši tema aktualesnė informantams iš Latvijos:

„iš politikos formuotojų perspektyvos, galima kaltinti vieną šalį ar vieną lyderį dėl jų sprendimų ir veiksmų, bet, žinot, negalima kaltinti kultūros pagrindu. Koks kalbos vaidmuo klabant apie karą? Daugybė ukrainiečių taip pat kalba rusiškai, tai nėra jų gimtoji kalba, bet jie taip pat kalba rusiškai. Kodėl nuspręsta, kad turime atsikratyti rusų kalbos? Mano požiūriu, tai neteisinga. Istoriškai, vokiečiai taip pat yra padarę tikrai blogų dalykų, bet vis tik mokomės vokiečių kalbos. Čia tas pats. Gerai, skirtumas tas, kad karas Ukrainoje vyksta šiuo metu. Bet vis tiek vokiečiai yra pridarę blogų dalykų, ypač mūsų šalyje, mes buvo okupuoti Vokietijos, nacistinės Vokietijos. Tai kodėl? Kur skirtumas. Manau, tai visiškai neteisinga.“ (I_10); „kažkada pas mus buvo tokia politinė situacija su Vokietija, kaip žinome iš istorijos, su kitomis šalimis buvo tokios situacijos, bet būtina atskirti kalbą, kuri tikriausiai kažkiek susijusi su politine situacija, nors nevisai, sakykime, ir suprantama, kad viskas keičiasi, viskas praeina, ir kažkada ši sudėtinga politinė situacija baigsis,

ir mums visiems kažkaip gyventi reikės, ir mano nuomone, visiškai atsisakyti kalbos, ko gero, nėra teisingas politinis žingsnis.“ (I_07)

Kita rusų kalbos mokymo atsisakymo pasekmė, susijusi su kalbos ir ja kalbančiųjų tapatinimu su šalimi agresore, yra rusakalbių stereotipizavimas ar net stigmatizavimas visuomenėje, kuris būdingas tiek Latvijos, tiek Lietuvos visuomenėms. Tai gana sudėtingas aspektas, kadangi, viena vertus, vyraujantys stereotipai tautiniu ar kalbiniu pagrindu gali skatinti atsisakyti kalbos mokymo, kita vertus, kalbos mokymo atsisakymas gali pastiprinti stereotipizavimą. 2023 metų tyrimo interviu, kalbėdama apie rusų kaip mokomosios kalbos atsisakymą, informantė iš Latvijos atskleidžia ir visuomenės požiūrį į rusų tautybės piliečius:

„Tai gali pakeisti ir mąstyseną, požiūrį į rusus, kad jie vertinami, nežinau, kaip priešai ar grėsmė mums, latviams. Nes situacija gana sudėtinga, egzistuoja tokia stigma rusų atžvilgiu, jog kiekvienas rusas, gerai, perdu, bet tarsi visi rusai yra susiję su Rusija ir su Putinu ir taip toliau. Taip nėra. Yra daugybė rusų, kurie myli Latviją.“ (I_11).

O informantės iš Lietuvos taip apibūdina temos jautrumą jų šalyje:

„man tai labai keista, kai aš girdžiu, kad yra rusakalbių, kurie yra Lietuvos patriotai. Tai pagal nutylėjimą, jeigu rusakalbis, vadinasi, viskas, iš Kremliaus“ (I_01); „vis tik mes turime tą diasporą ir tuos rusakalbius Lietuvos piliečius, ir visa šita kampanija kuri dabar nukreipta prieš rusų kaip užsienio kalbą, man atrodo, kažkaip žeidžia turbūt ir jų jausmus pilietinius tokius, tai, sakyčiau, vat irgi toks vienas aspektas. <...> Čia pas mus mažuma - 5% ar gal dar mažiau, ir aš labai daug pažįstu ir rusakalbių, kurie yra tikrai lojalūs Lietuvai, ir esu susidūrusi su studentais rusakalbiais. Prisimenu, važiauvau į Peterburgą, važiuoju į ekskursiją, ir tai buvo keli mokytojai ir jauni studentai rusakalbiai. Jie visi puikiai kalbėjo lietuviškai, ir Peterburge tarp savęs kalbėjo lietuviškai, gatve eidami. Jiems buvo viskas nuostabu, jau kitas mentalitetas.“ (I_02); „Visu pirma, irgi reikia nepamiršti, kad turime rusakalbę Lietuvos dalį. Tai yra Lietuvos piliečiai, kurie bendrauja rusų kalba, kurių gimtoji kalba yra rusų kalba, kurie, tikiu, kad yra ne ką mažesni Lietuvos patriotai negu kiti, tai vat dėl jų, tikrai visada juos reikia turėti omenyje, na, ir taip atsargiai kalbėti, negeneralizuoti visų, kad asmuo, bendraujantis rusų kalba, yra jau priešiška nusiteikęs, tai va čia tikrai tuos piliečius, kurie yra Lietuvos patriotai, tai labai žeidžia.“ (I_08); „Aš taip įsivaizduoju, mes eitume su ukrainiečiais ir kažkas išgirstų, kad mes rusiškai šnekam, ir mus užpultų tiesiog, kad mes ten rusakalbiai, o iš tikrųjų čia iš tiesų aš esu Lietuvos pilietė, jie yra ukrainiečiai, mums tiesiog patogiau taip, taip jau išėjo, kad tą kalbą ir jie, ir aš žinom geriausiai, ir mums lengviausia taip būtų išreikšti.“ (I_01).

Rusų kalbos mokymo atsisakymas turi neigiamų pasekmių ne tik ja kalbantiesiems, bet ir jos besimokantiems, kurių mokymosi situacija tampa mažiau palanki nei kitų užsienio kalbų besimokančių moksleivių. Viena tyrimo dalyvė iš Lietuvos pateikia tokį pavyzdį:

„Ir aišku, kad auga toks nepasitenkinimas, nes tie, kurie pasirinko rusų ir moksleiviai, jie susiduria su diskriminacija, nes irgi mane pasiekė informacija, ir irgi tai išvardinta tam rašte, kurį paruošė mokytojai. Aš net perskaitysiu, kad faktas toks buvo, kad „Panevėžio miesto mokytojai gavo iš savivaldybės elektroninį laišką, kad Panevėžio miesto savivaldybės administracijos sprendimu atšaukiamas mokinių dalyvavimas rusų

kaip užsienio kalbos olimpiadoje kovo 24 dieną Kaune, 23-24 dienomis Kaune“. Ir tai iš tikrųjų, kaip tai vyko, kad moksleiviai pasiruošė, jie atvažiavo netgi, ir tiesiog atvažiavus jie susiduria su informacija, kad jie nebereikalingi čia iš tikrųjų. Net dėl moksleivių – jie gi nėra, kad pasirinko rusų kalbą, ar ne? Ir jaučiasi dabar kažkokie kaip antrarūšiai. Ir aišku, kad tai vienas iš dalykų spausti moksleivius, kad jie atsisakytų ir pasirinktų kitą kalbą, nes jie jaučiasi antrarūšiai, aišku, kad jie nebenori taip jaustis, bet aišku, kad tai yra vėlgi labai labai nedemokratiška. Nu ir taip skaudu tiesiog girdėti.“ (I_01).

Tyrimo dalyvis iš Latvijos taip pat mini pasirinkimo galimybės nebuvimą rusų kalbos norintiems mokytis bendrojo ugdymo mokyklų moksleiviams: *„Latvijoje nebuvo jokios apklausos, kokių kalbų norėtų mokytis moksleiviai ar tėvai norėtų, kad jų vaikai mokytųsi. Tiesiog sakoma „ne“ rusų kalbai. Bet jei yra daug moksleivių, norinčių jos mokytis, kodėl ne? Tai jų pasirinkimas. Reikėtų leisti mokiniams rinktis patiems ar jų tėvams nuspręsti, kokių kalbų mokytis mokykloje.“ (I_10)*

Kita vertus, sprendimas atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos tiesiogiai susijęs su rusų kalbos mokytojais ir jų galimybe išlaikyti darbo vietą. Tyrimo dalyviai iš abiejų šalių sutinka, jog darbo rusų kalbos mokytojų darbo krūviai mažės:

„nemaža dalis pedagogų prarastų darbą“ (I_08); „jie galėtų turėti šiek tiek su kalba susijusio darbo, bet Latvijoje paprastai skiriama labai mažai valandų fakultatyvinėms pamokoms, kurios finansuojamos valstybės, tad tai galėtų tapti iššūkiu“ (I_10); „Dabar bandoma, kai sumažėjo tas krūvis rusistų, tai bandoma tiesiog viskas tiesiog skyles su rusistais – ir padėjėjais jie dirba, ir ko jie ten neatlieka dabar mokyklose, ir tai irgi toks pažeminimo kažkoks tai ženklas, nes čia gi ir mokytojai ekspertai yra ir taip toliau, ir nesvarbu, kokia jų yra specializacija, jie vis tiek yra pašalinami nuo pamokų. Ir žinau atvejį, kai žmogus atėjo rugsėjo mėnesį į mokyklą, jam pasakė, viskas jau ispanistas pas mus dirbs, tai žodžiu, nebereikia tavo paslaugos, nors žmogus labai aukšto lygio iš tikrųjų mokytojas“ (I_01).

Netekę darbo rusų kalbos mokytojai susiduria su iššūkiu, kokį kelią rinktis: keisti profesiją ar persikvalifikuoti ir keisti specializaciją. Mokyklos vadovas iš Latvijos, dalyvavęs tyrime, teigė, jog Latvijoje tokie mokytojai atsiduria neapibrėžtoje situacijoje:

„Mano nuomone, tai neteisinga rusų kalbos mokytojų atžvilgiu, nes tiesiog sakoma, kad galima rinktis tą arba aną, tačiau nėra jokių konkrečių pasiūlymų ar sprendimų, tu pats esi visiškai atsakingas už tai, ką darysi su darbu. <...> Tiesą sakant, pats dar nekalbėjau su savo rusų kalbos mokytojais. Nežinau, ką jos darys. Viena jų išeis į pensiją po poros metų, tai čia viskas gerai, bet kita turėtų dar dirbti, tai neįsivaizduoju, ką ji darys“ (I_10).

Lietuvoje rusų kalbos mokytojai, nutarę persikvalifikuoti, taip pat susiduria su iššūkiais, kaip suderinti darbą, mokslus ir asmeninį gyvenimą. Dėl to kenčia jų sveikata ir emocinė savijauta:

„į klausimą, ar jie turėjo galimybę pasinaudoti, daug kas atsakė, kad tie kas galėjo, tai labai pablogėjo jų sveikata, nes iš tikrųjų derinti darbą su labai intensyviais mokslais, nes tikrai per metus reikia įveikti tą slenkstį ir tapti kalbos mokytoju, <...> tie, kurie bando vis dėlto pasiekti rezultatą, tikrai skundžiasi, kad tai be galo daug jėgų reikalauja, ir ne visi sau tiesiog galėjo leisti, nes turi ir šeimas, ir vaikus, ir darbą, ir tai viską suderinti, apskritai sunku mokytojo darbą derinti su šeima. <...> Ir tas emocinis fonas, iš visų, kurie

atsakė į klausimus, man atrodo, tikrai 5 parašė, kad jų daugmaž normalus emocinis fonas, bet iš tų 5 pusė, 3 žmonės iš tų gimnazijų, kurios nusprendė vis dėlto pasiūlyti rusų kalbą“ (I_01).

Mokytojų perkvalifikavimas minimas kaip rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymo pasekmė. Nors pats perkvalifikavimo procesas kelia iššūkių tiek jo organizatoriams, tiek dalyviams, vis tik jis skirtas padėti spręsti neišvengiamai dėl rusų kalbos mokymo atsisakymo kylančią problemą bei svarbiausią ir didžiausią iššūkį – didžiulį kitų užsienio kalbų mokytojų poreikį ir trūkumą. Visi tyrimo dalyviai, tiek iš Lietuvos, tiek iš Latvijos pažymi tai kaip sprendimo nebesiūlyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos bendrojo ugdymo mokyklose ir ją pakeisti Europos Sąjungos kalbomis pasekmę, keliančią daugiausiai iššūkių ir įtampos švietimo lauke. Informantai iš Latvijos konstatuoja, kad švietimo sistema neturi ką pasiūlyti vietoje rusų kaip antrosios užsienio kalbos:

„Manau, trūks kitų užsienio kalbų mokytojų“ (I_05); „Bet jei mes tai pakeisime, o mes ruošiamės tai pakeisti, tuomet turėsime problemą, kokių kalbų mokyti. Vokiečių? Neturime pakankamai vokiečių kalbos mokytojų. Prancūzų? Ispanų? Nėra pakankamai mokytojų“ (I_06); „nėra mokytojų, kuriuos būtų galima pasiūlyti, tai yra, nėra kam mokyti, yra tų, kurie gali dėstyti rusų kaip užsienio kalbą, o Europos kalbų mokytojų nėra. Tai iš kur dabar jų gauti?“ (I_07); „Šiuo metu nežinau dėl ateities, nes neturime pakankamai mokytojų. Gerai, galbūt bus vokiečių kalbos mokytojų, jų turime. Bet kalbant apie prancūzų, ispanų, kitas kalbas, visoje Latvijoje turime tik keletą mokytojų, tikrai nedaug. Nežinau, kaip valdžia išspręs šią problemą. Nes vokiečių, prancūzų ar ispanų kalbos neįmanoma taip greitai išmokyti, reikia laiko“ (I_09); „nėra kitų kalbų mokytojų, ir apskritai Latvijoje yra didžiulis mokytojų trūkumas, bet manau, kad ir Lietuvoje taip pat. Taigi jaučiama frustracija dėl to, iš kur reikės gauti mokytojų“ (I_10); „Pagrinde iššūkiai susiję su mokytojais, be abejo, viskas dėl mokytojų. Jei turėjome sistemą su 2 užsienio kalbomis, kartais 3, ir tai buvo anglų ir rusų kalbos, tai yra labai mažai žmonių, mokančių ispanų, švedų ar kitas kalbas, ir tai didžiulis iššūkis“ (I_11).

Tyrimo dalyvavęs vienos Latvijos mokyklos direktorius 2023 metais pabrėžė, kad mokyklų vadovai bus tie, kurie praktiškai susidurs su užsienio kalbų mokytojų trūkumo problema:

„Ir dar praktinės aplinkybės, neįvertinta, kad nėra mokytojų, kiek yra užsienio kalbų absolventų, koks šiuo metu užsienio kalbų trūkumas mokyklose, bet sakoma, kad sprendimą įgyvendinsime. Kaip mes tai padarysime? Nepadarysime! Neįmanoma! Ir po to galite kaltinti mane kaip mokyklos direktorių, kad nesugebu rasti kaip tai įgyvendinti. Bet nėra mokytojų. Neatsižvelgiama, kad vis tik egzistuoja praktinė realybė“ (I_10).

Kad situacija nepasikeitė, jis patvirtino ir 2024 metų pakartotiniame tyrimo interviu:

„Žinau, daugybę mokyklų, ypač nedidelių mokyklų, kurios gali pasiūlyti tik rusų kaip antrąją užsienio kalbą. Ir net radęs vokiečių kalbos mokytoją, negali jam ar jai pasiūlyti pilno krūvio, tie mokytojai turi dirbti keliose mokyklose. Tai neteisinga tų, kurie pasiūlys mokytis šios kalbos, atžvilgiu. Jei būčiau vokiečių kalbos mokytojas, nesutikčiau su tokiomis sąlygomis, stengčiausi rasti dabą mokykloje, kur gaučiau pilną krūvį, o ne turėti 6 ar 8 pamokas vienoje mokykloje, kitoje 3 ir taip toliau, dirbti trijose mokyklose tik tam, kad užsidirčiau atlyginimą. Bus beprotiška situacija, sakyčiau“ (I_10).

Tyrimo dalyviai iš Lietuvos konstatuoja lygiai tokį pat užsienio kalbų mokytojų trūkumo iššūkį. Jį patvirtina ir švietimo politikos formuotojai: „Užsienio kalbų mokytojų trūkumas būtų didžiausias iššūkis, kurį pastebime jau dabar“ (I_12); „tada reikėtų labai staigių sprendimų, tai kuo užpildyti, kokiomis kitomis kalbomis, ar tada kokių dalykų pasiūlyti mokiniams, kokius pasirinkimus“ (I_08); ir mokytojai:

„iš tikrųjų va dabar, kitiems metams, yra tiesiog tragiškas iššūkis, baisus iššūkis. Taip, rinkitės Europos – vokiečių, prancūzų – kalbų. Tikrai žinau, Alytuje, visame Alytaus mieste, yra 2 vokiečių kalbos mokytojos ir 3 prancūzų“ (I_02); „Mūsų mokykloj - visos 3 kalbos yra, ir buvo ir kinų kalba pasiūlyta vaikams kažkada tai, tik mokytojas padirbo mėnesį ir išvažiavo į Kiniją. Nėra specialistų tikrai, iš tiesų“ (I_02);

ir mokyklų vadovai:

„Dabar ministerija, kaip ir suprantu, vykdo politiką perkvalifikavimo, ta prasme, kad įgytų dar vienos kalbos kaip ir tą kvalifikaciją. Bet, kiek aš matau, kad pas mus rajone, bent jau kalbant apie kalbas, tai tikrai, na, nėra populiarius pasirinkimas, rusų kalbos mokytojai lieka tiesiog. Bet tai gali būti dėl to, kad mūsų, šiuo metu mūsų rajone dirbantys rusų kalbos mokytojai yra jau, na, amžiaus tarpsnyje nuo 50 iki 60, tai jie sako: aš kaip ir nenorėčiau jau nieko keisti. Tai va, ta problema ir bus - iš kur gauti mokytojų. Ir jeigu norėtų, nes aš taip įsivaizduoju, kad ministerija turi iliuzijų, na, turi viltį, kad visą tą kryptį pakeis labai greitai, tai tada tikrai bus labai didelis iššūkis, kas gali dėstyti kitas kalbas. Na, o su pasirinkimais, vėlgi, kai kurie galbūt ir norėtų rinktis kitas kalbas, ar ne, bet, tarkim, mes kaip gyvenam ne didmiestyje, tai, manau, būtų iš tikrųjų labai didelė problema, nes tų pamokų nebūtų daug, tai faktiškai gauti rimtą specialistą tai yra iššūkis“ (I_03); „Jeigu aš neturiu vat dabar ispanų mokytojo, tai kaip aš jį galiu pasiūlyti mokiniams rinktis kitiems metams? Negaliu pasiūlyti. <...> Bet jeigu aš neturiu to mokytojo, tai gali mokiniai mano rinktis, ką jie nori, aš dabar galiu paleisti klausimyną, jie gali man kokias nori kalbas prisirinkti, bet tai kas iš to? Na, ir viskas. Tai mokytojų trūkumas - pagrindinis iššūkis“ (I_04).

Tyrimo dalyviai nurodo, kad rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymo bendrojo ugdymo mokyklose kontekste, tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje egzistuoja platesnis iššūkis – ne tik užsienio kalbų, bet apskritai mokytojų trūkumas, dėl kurio padėtis pritraukiant užsienio kalbų mokytojus tampa dar sudėtingesnė. Tyrime dalyvavęs švietimo politikos formuotojas iš Latvijos teigia, jog „problema yra mokytojų trūkumas. Yra keletas būdų skaičiuoti, kiek mokytojų reikia Latvijoje, bet galima sakyti, kad tikėtina, jog trūkumas yra tarp 2000 ir 4000“ (I_06). Lietuvos švietimo politiką formuojančios įstaigos atstovė patvirtina, jog su tokiu pat iššūkiu susiduria ir Lietuva: „Deja, ši tendencija yra visoje Europoje, Lietuva nėra kažkuo ypatinga – trūksta visų dalykų mokytojų, o patys mokytojai moko po kelis dalykus“ (I_12).

Informantai iš abiejų šalių teigia, kad mokytojų trūkumo problema susijusi su darbo mokykloje nepatrauklumu. Ir tai yra dar vienas iššūkis, kurį švietimo politikos formuotojai turėtų įveikti. Kad tai nelengva užduotis patvirtina tiek tyrimo dalyviai iš Lietuvos:

„Aišku tai nėra taip paprasta, tai yra sudėtinga, nes žinome, kad ir pedagogines studijas baigę asmenys, kalbas baigę, turiu omenyje, kalbų mokytojai, užsienio kalbų mokytojai, jie tikrai labai greitai suviliojami verslo, į kitas, kiti darbdaviai juos pasirenka, arba jie tiesiog nueina ne į mokyklas. Bet va čia ir yra iššūkis, čia ir yra tas klausimas, kaip spręsti, kad pedagogines studijas baigę žmonės būtų suinteresuoti eiti į mokyklas“ (I_08), tiek iš Latvijos: „Viena iš problemų yra ta, kad Latvijoje mokytojai išeina iš darbo po 4-5 metų. <...> Nauji mokytojai ateina, baigę studijas, palūžta mokymo procese ir meta darbą, nes yra palūžę ir perdegę. Gavę diplomą, jie gali gauti geresnį darbą. Taigi, manau, tai yra didžiulė problema“ (I_06).

Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje neveikia ir studentų pritraukimo į pedagogines studijas sistema, siūlant papildomas stipendijas, ir tai išlieka rimtu iššūkiu. Informantė iš Latvijos, 2023 metais kalbėdama apie studentų nenorą rinktis kalbų pedagogikos studijų atskleidė, kad finansinė paskata nėra efektyvi:

„Taip, ieškoma sprendimų, nes jau daug metų Latvijoje, nežinau, gal 10, o gal jau 15, nelygu kaip pažiūrėsi, vokiečių kalba nebepopuliari tarp jaunimo, jie nori studijuoti tik anglų kalbą. Ir Latvijos universitete galima mokytis nemokant už studijas, pavyzdžiui, jei nori tapti vokiečių kalbos mokytoju, bet vis tiek neturime studentų, nes požiūris ar motyvacija studijuoti vokiečių kalbą yra žemumose. Tai nežinau, turiu daug abejonių dėl to, iš kur turėsime tiek daug mokytojų, galinčių mokytis Europos Sąjungos kalbų“ (I_09).

Kitas tyrimo dalyvis iš Latvijos taip pat nurodė, jog užsienio kalbų studijos yra itin nepopuliarios „užsienio kalbų mokytojų rengimo programoje tik keletas studentų baigė studijas praėjusiais metais, jei neklystu, bet mačiau, kad tik 2 ar 3 studentai baigė prancūzų kalbos mokymo studijų programą Latvijoje. Ką mes darysim turėdami 3 mokytojus, galinčius dėstyti prancūzų kalbą, jei visoje sistemoje bus didžiulis poreikis? Kur gausime mokytojų?“ (I_10). Tas pats tyrimo dalyvis pakartotiniame interviu atskleidė, kad 2024 metais situacija nebuvo pagerėjusi:

„Šalies vyriausybė imasi tam tikrų žingsnių. Pavyzdžiui, jie siūlo stipendijas stojantiesiems į ispanų, prancūzų ir vokiečių kalbų studijų programas. Bet nemanau, kad to pakaks, nes net dabar, pažvelgus į pedagoginių studijų programas, esama daug galimybių gauti stipendiją, ne vyriausybė, kitos organizacijos jas siūlo, bet vis tiek nėra mokytojų. <...> galima siūlyti stipendijas ar ką kita, bet vis vien abiturientai nenori tapti mokytojais. Galima kokias nori stipendijas siūlyti, bet vis tiek yra daugybė priežasčių, kodėl jie neina į mokyklas. Na, šiuo atveju galėtų būti taip: vokiečių ar prancūzų kalbos studentai galėtų pasinaudoti situacija ir prašyti didesnių sumų, nes juk mokyklos graibsto juos iš studijų programų, tai jie gali sakyti: „mokėkite man daugiau, nes, žinot, aš – deficitas. Kai kurie žmonės galėtų tuo pasinaudoti. Bet tai visiškai neatitinka tikrovės, kurioje šiuo metu gyvename, ypatingai Latvijoje. Nežinau, ką mokyklos darys. Sunku“ (I_10).

Tyrimo dalyvės iš Lietuvos nurodė, kad Lietuvoje abiturientai taip pat nenoriai renkasi pedagogines, ypač kalbų didaktikos, studijas:

„pas mus iš studentų gal vienas - du per metus įgyja būtent didaktikos specialybę arba kaip gretutines studijas, arba PPS, profesines pedagogines studijas. Ir aš matau iš karto, kad ir ne visi eina dirbti mokytojais,

nes dažniausiai tiesiog nori turėti atsarginį variantą, jeigu ką, kad galėtų eiti į mokyklą“ (I_01); „kažkokiom tokiom programom dabar skatins, stipendijas moka, dabar jeigu studijuosi vokiečių ar prancūzų kalbą ir tu eisi į mokyklą dirbti, tai tau stipendiją mokės 300. Nu, paklauskit bet kurioj dvyliktokų klasėje, mes turim 150 abiturientų, nė vienas nepakels, nu, vienas, turiu mergaitę, kuri abejoja <...> Ir ne, visi ne, žegnojasi nuo mokyklos“ (I_02).

Taigi analizuojant kokybinio tyrimo metu surinktą medžiagą, išryškėjo tokios sprendimo atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos bendrojo ugdymo mokyklose Lietuvoje ir Latvijoje pasekmės, tampančios ir iššūkiams, kuriuos spręsti tenka ir teks šalių švietimo politikos formuotojams: kalbos tapatinimas su šalimi agresore bei rusakalbių stereotipizavimas ir stigmatizavimas, mažiau palanki mokymosi aplinka pasirinkusiems mokytis rusų kaip antrosios užsienio kalbos lyginant su tais moksleiviais, kurie mokosi kitų užsienio kalbų, apsunkintos rusų kalbos mokytojų galimybės išlaikyti darbo vietą ateityje, ne itin sklandus mokytojų perkvalifikavimo procesas, neveikianti stipendijomis paremta studentų pritraukimo į pedagogines studijas sistema, mokytojo darbo nepatrauklumas ir galiausiai pagrindinis ir svarbiausias iššūkis - didžiulis kitų užsienio kalbų mokytojų poreikis ir trūkumas, kurio neišsprendus nepavyktų sklandus rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymas, vietoje jos pasiūlant bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviams mokytis Europos Sąjungos kalbų.

Pasiūlymai tvariam iššūkių įveikimui

Tyrimo dalyvavę švietimo ekspertai pasidalino įžvalgomis apie tai, kas padėtų įveikti kylančius iššūkius.

Informantai pabrėžia, kad siekiant užtikrinti tvarų pokytį, būtina priimti sisteminius sprendimus, kurie užtikrintų nuoseklų, laipsnišką procesą, įgalinantį sklandžiai funkcionuoti visas proceso dalis, pradedant bendrosiomis ugdymo programomis, vadovėliais, galimybe moksleiviams toliau mokytis pasirinktos kalbos keičiant mokyklą, baigiant mokytojų rengimu:

„Ne taip greitai viskas, aišku, čia palaipsniui, tikrai negalime tikėtis, kad per metus ar dvejus tas viskas ir apsisvers. Vis tiek reikia, vat, ko galbūt nepaminejau, kad laipsniškai, nes tai turi būti užtikrintas tas tęstinumas - kas pradėjo mokytis antros užsienio kalbos rusų kalbos, na, tai reikia sudaryti galimybę savo pasirinkimą tęsti iki galo tada“ (I_08); „Pasiūlymų, tai jeigu tai nori įvesti, tai ne taip drastiškai, kad nuo 26-ųjų, kad tai turėtų būti, nežinau, gal net ir dešimtmečio kažkoks tai planas, ir tikrai suplanuoti, ką, pavyzdžiui, daryti tam devintokui ar aštuntokui, kuris jau pradėjęs mokintis ten tą kalbą“ (I_03); „Nes iš tikrųjų reikia vėlgi sisteminio sprendimo, ar mes turime programą mokyklinę paruoštą. Mes turim tiktai anglų, rusų, baltarusių kaip jų gimtosios, man atrodo, vokiečių, prancūzų, tai vat tos pagrindinės kalbos, o kitų gi neturim net programos, vadovėlių neturim vėlgi. Tai net jeigu mes turėsime, vėl dar klausimas, jeigu mes turėsime per daug tų kalbų, pavyzdžiui, kažkur tai japonų bus, ar ne, labai smagu iš tikrųjų, bet vaikas, pavyzdžiui, tėvai pradėjo gyvent kitam mieste, ir jam reikėjo pereit į kitą mokyklą, o ten nėra tos kalbos, ir ką tada daryt. <...> Pritariu kad proporcijas reikia tiesiog irgi subalansuoti proporcijas, kad nebūtų taip, kad pas mus ten nu tikrai 60% ar kiek pasirenka rusų, ar 70% netgi, o ten visas kitas kalbas, vokiečių antroj vietoj, man atrodo, prancūzų

ten trečioj vietoj, tai kažkaip subalansuoti. Bet vėl, čia reikia sisteminių sprendimų. <...> Bet kad tie, kurie priima sprendimus, kad būtų būtinais sisteminiis požiūris, kurio labai trūksta; kad galvotų 2 žingsnius bent į priekį, kas toliau“ (I_01).

Informantas iš Latvijos kaip tvaraus pokyčio link mokytojų trūkumo mažinimo būdą mini idėją sukurti tinklą prestižinių mokyklų, kuriose kvalifikaciją įgytų ir tobulintų specialistai, nebaigę pedagoginių studijų, bet jau dirbantys mokytojais:

„turime penkis ar šešis mokytojus rengiančius universitetus, tai idėja yra bendradarbiaujant su tais universitetais kiekviename regione įkurti mokyklas, kuriose naujų mokytojų rengimą prižiūrės akademinis personalas. Papildoma tokių mokyklų misija būtų teikti pagalbą kitoms mokykloms regione. Kam to reikia? Viena iš Latvijos problemų yra tai, jog mokytojai išeina iš darbo po 4-5 metų, todėl dėl mokytojų trūkumo leidžiama dirbti mokyklose ir nebaigus pedagoginių studijų, tereikia sudaryti sutartis dėl studijų su universitetais. <...> Jei tokius naujokus sutelksime minėtose mokyklose, tikėtina, jog jie dirbs geriau, nes dirbs su priežiūra. Ten tarpusavyje bendradarbiaus „žali“ ir patyrę mokytojai bei akademikai. Taip mokytojai bus rengiami greičiau ir geriau nei dabar, kai tiesiog mokosi dirbdami bet kokioje mokykloje. Galime tikėtis greito rezultato, jie patobulintų kvalifikaciją maždaug per metus. Tikėtina, kad mokytojų prestižas pakiltų gana greitai, žinoma, tų mokytojų, kurie dirbtų tose mokyklose. Darbas tokioje mokykloje būtų tarsi svajonė mokytojams, tarsi karjeros siekiamybė“ (I_06).

Apie pedagogo profesijos prestižo kėlimą, kaip vieną iš galimų mokytojų trūkumo įveikimo būdų kalba ir tyrimo dalyvė iš Lietuvos. Ji pabrėžia geriausiųjų atranką:

„man atrodo, reikia viską pakeisti taip, kad čia būtų tiesiog wow, tu sugebėjai tapti mokytoju, wow, tu sugebėjai praeiti tą konkursą! Kad čia būtų konkursas, kad čia būtų sudaryta taip, kad čia būtų garbės reikalas, kad tu sugebėjai įrodyti, kad tu tą savo dalyką pakankamai aukštai gali valdyti ir orientuotis, ir jau tada gauti mokytojo profesiją. Tai aš nežinau, gal čia utopija, bet man atrodo, kad reikia pradėti nuo to, kad mokytoju tapti turi teisę tik tie, kurie geriausiai tikrai išmoksta savo dalyką, būtent savo specialybę, o ne taip, kad mes dabar nu bet ką imam“ (I_01).

Mokytojų perkvalifikavimas taip pat įvardijamas kaip vienas iš būdų sumažinti užsienio kalbų mokytojų trūkumą, nors dažnai informantai/-ės abejoja jo efektyvumu. Tyrimo dalyviai iš Latvijos ir Lietuvos apie perkvalifikavimą kalba ne itin entuziastingai. Tyrimo dalyviai iš Latvijos skeptiškesni:

„Taip, vienas pasiūlymas, bet jo beveik neįmanoma įgyvendinti, yra toks, kad mokytojai, kurie dėsto kitas kalbas, pavyzdžiui, rusų kalbos mokytojai, gali išmokyti mokytis kitos kalbos. Bet kalbant apie mokymo kokybę, jei esi, pavyzdžiui rusakalbis rusų kalbos mokytojas, tai tau kitos kalbos reikės mokytis 2, 3 ar 4 metus, tai jei nesimokei jos mokykloje, persikvalifikuoti beveik neįmanoma“ (I_10); „Nors tai nėra lengva, tikiu mokytojų perkvalifikavimu, nes tuo pat metu vyksta mokyklų tinklo mažinimas, taigi daug mokytojų neteks, galbūt neteks darbo, ir jiems galbūt bus pasirinkimo variantas persikvalifikuoti, ypač, jei tai kalbų mokytojai, taip pat ir rusų kalbos mokytojai. Kodėl ne?“ (I_11).

O informantės iš Lietuvos, nors ir atsargiai, bet šiek tiek optimistiškesnės mokytojų perkvalifikavimo, kaip mokytojų trūkumo įveikimo būdo, atžvilgiu. Švietimo politiką formuojančios

įstaigos atstovė nurodė, jog „*Visų dalykų mokytojams yra siūloma ši galimybė įgyti naują kvalifikaciją, tačiau pirmenybė bus teikiama rusų kalbos mokytojams, bus skiriamos stipendijos*“ (I_12). Kita švietimo ekspertė išreiškė atsargią viltį, jog mokytojų perkvalifikavimas gali būti veiksmingas, siekiant patenkinti mokytojų poreikį:

„*Aš labai tikiuosi, ir jeigu yra tos papildomos programos, sudaromos sąlygos ir persikvalifikuoti, aišku, sudėtingas tas persikvalifikavimas, nes čia kalba, tai nėra taip, kad vienerius metus pasimokai ir jau moki vokiečių ar prancūzų kalbą, kaip, aš irgi su abejone žiūriu į tas programas, bet aš, kiek žinau, nemažai ir renkasi mokytojų ir kitus dalykus, žinau, kad rusų kalbos mokytojai persikvalifikuoja ir į mokytojų padėjėjus, kitus specialistus, tai tiesiog čia sumažės blokas rusų kalbos mokytojų, ir mokyklos tikrai bus skatinamos ieškoti ir kitų sprendimų, pritraukti kitų mokytojų. Manau, kad jeigu taip nuosekliai bus stiprinamas kitų kalbų mokymas, tai tikrai turėtų ta tendencija išlikti*“ (I_08).

Tyrimo dalyvės iš Lietuvos teigė, kad mokytojai galėtų įgyti kvalifikaciją, suteikiančią galimybę mokyti kelių dalykų, ir tai padėtų sumažinti ne tik užsienio kalbų mokytojų trūkumą:

„*Deja, ši tendencija yra visoje Europoje, Lietuva nėra kažkuo ypatinga – trūksta visų dalykų mokytojų, o patys mokytojai moko po kelis dalykus (geografija + matematika; užsienio kalba + muzika ir t. t.), pavyzdžiui, tokiose šalyse, kaip Vokietija, Austrija, Slovėnija, Ispanija, tokia praktika yra normali*“ (I_12); „*O kodėl negali būti, vat, būdavo ten fizinio lavinimo ir geografijos mokytojai, fizikos ir geografijos, ar kažkokie tokie artimi dalykai, kur žmogus gali turėti, būti 2 dalykų specialistas. Va tokių mokytojų mums reikia, ypatingai mažose mokyklose, kur nėra daug pamokų*“ (I_04).

Tuo tarpu informantai iš Latvijos neminėjo galimybės vienam mokytojui mokyti kelių dalykų kaip galimo sprendimo būdo.

Tačiau tyrimo dalyviai iš abiejų šalių kaip mokytojų, galinčių mokyti pagrindinių Europos Sąjungos šalių kalbų – vokiečių ir prancūzų, trūkumo mažinimo būdą siūlė nuotolinį mokymą, kurio praktikos jau įgyta Covid-19 pandemijos metu: „*Pavyzdžiui, jei aš turiu vokiečių kalbos mokytoją, galbūt kitų mokyklų moksleiviai galėtų pas mus ateiti, arba pamokos galėtų vykti internetu*“ (I_10); Vis tik nuotolinis užsienio kalbų mokymas nelaikomas ilgalaikiu tvariu sprendimu nei Latvijoje:

„*Žinoma, gali būti sprendimai su internetiniais įrankiais ir visa kita, bet nemanau, kad tai tvaru, tai gali būti variantas, jei kitaip nepavyksta, bet nuolatiniam mokymuisi, mokykla kaip sistema negali sakyti: „gerai, mes mokome anglų kalbos, o kaip antrąją užsienio kalbą galite rinktis prancūzų ar vokiečių, bet pamokos vyks tik internetu“, tai neveikia. Kaip priemonė, taip, bet siekiant ilgalaikio sprendimo reikia turėti mokytojų*“ (I_11),

nei Lietuvoje:

„*ir nuotoliniu būdu gal kažką, kažkiek galima būtų, na, hibridinis gal čia būtų sudėtingas <...> Bet čia priklauso ir nuo mokinių amžiaus, galbūt vyresniems nuotolinis, pavyzdžiui, galėtų būti, bet jaunesniems turbūt vis tiek reikėtų to gyvo kontakto, artimo kontakto su mokytoju*“ (I_08); „*Tai suprantu, pavyzdžiui, jeigu 11 klasėje, viduriniam ugdyme, tai žinoma, mokiniai, jeigu kažkas pasirinks ispanų kalbą, tai jau tokio amžiaus mokinius, jie sąmoningai renkasi kalbas, tai jie, sakykime, ir nuotoliniu būdu jie puikiausiai gali dirbti, jei*

jiems sudarytos sąlygos. Ir nors iš pačios Ispanijos ar Lotynų Amerikos kažkas jiems dėstys, tai yra natūralu. Bet pradėdant kalbą mokytis 6 klasėje, 5 klasėje, tai aš nelabai įsivaizduoju tokį dalyką. Mes turėjome jau patirtį su nuotoliniu mokymu, ir visi čia šaukia, dar iki šiol atsiliepia tos spragos. Dabar dvyliktokai, jie mokėsi, ten sakysime, 6-7 klasėje mokėsi nuotoliu, tai dabar dar įvardinamos spragos jų žiniose, matematikoje ir taip toliau. O kalba, tai irgi nėra lengvas dalykas. Kalbą mokyti turi būti tikrai gyvas, tas gyvas sąlytis ir gyvas bendravimas, ypatingai pagrindinėje mokykloje“ (I_02).

Tyrimo dalyviai mini galimybę moksleiviams kaip antrosios užsienio kalbos, vietoje rusų, pasiūlyti mokytis kaimyninių šalių kalbų: latvių (Lietuvoje), lenkų, lietuvių (Latvijoje), ukrainiečių, estų, suomių:

„Na, yra, man atrodo, ir tų kalbų, kurios iš tikrųjų vat yra ir tos kaimyninės kalbos, kurių dar mūsų mokyklose nėra, bet ypač tose paribio savivaldybėse galėtų daugiau atsirasti. Na, nežinau, kiek gali būti patraukli, bet man atrodo, kai kuriose savivaldybėse gal ir latvių kalba galėtų, čia ir lenkų kalba galėtų atsirasti, nes daug yra tokios strateginės partnerystės su Lenkija“ (I_08); „vat ką aš įvesčiau kaip antrą užsienio, tai latvių mūsų mokyklose, tikrai - kaimynų kalbas, kad būtų pasirinkimas, tuo labiau, kad tai yra mūsų kaimynai, tai mes tikrai turime susitarti, kad jų mokytojai, pavyzdžiui, arba nuotoliniu būdu kad būtų tos pamokos vykdomos, va tikrai. <...> Kažkaip man atrodo, kad tikrai čia mūsų garbės klausimas vat tų mūsų kaimynų kalbas turėti tą atsargą, ne atsargą, o tiesiog ruošti mokytojus. Tai vat lenkų, tikrai pritariu visai tai idėjai, latvių, rusų irgi nepamesti, nes vis tiek mums reikia tos rusų kalbos“ (I_01); „Tai duokit ir ukrainiečių kalbą, nuostabi kalba, ir lenkų kalbą“ (I_02).

„Mažųjų“, kaimyninių šalių kalbų mokymas padėtų išspręsti pagrindinių Europos Sąjungos kalbų mokytojų trūkumą: „mūsų kaimynų – lietuvių, estų, suomių, kodėl turime mokytis tų didžiųjų kalbų? Geriau mokytis kaimynų kalbų. Tikiu, kad pavyktų, nes tuomet mums reikės 3 - 5 lietuvių kalbos, 3 - 5 estų, 3 - 5 suomių kalbos mokytojų, o ne, pavyzdžiui, 15 vokiečių kalbos mokytojų“ (I_06).

Kaip galimas situacijos suvaldymo būdas įvardijamas ir didesnis pasitikėjimas švietimo sistemos dalyviais ir jų gebėjimu nuspręsti, kaip geriau veikti konkrečioje situacijoje:

„Teisingas kelias veikti yra sistemoje, kur valstybė pasitiki mokytoju, mokytojai pasitiki valstybe, mokiniai pasitiki mokytojais, o tėvai pasitiki mokyklomis. Latvijoje niekuo nepasitikima, bandoma visus kontroliuoti, kontroliuojama dėl kontrolės. Tai netinkamas kelias“ (I_06); „Sakyčiau, kad sprendimas yra leisti mokykloms priimti sprendimus. Jei turiu nuostabų rusų kalbos mokytoją ir turiu kitų kalbų mokytojų, tiesiog leiskite man nuspręsti, kokių kalbų pasiūlyti. Tiesiog pasitikėkite mokyklų direktoriais, mes ar mūsų mokinių tėvai žino, kokių kalbų reikia mokytis mūsų moksleiviams“ (I_10).

Apibendrinant, tyrime dalyvavę švietimo ekspertai iš Lietuvos ir Latvijos siūlydami, kokiais būdais būtų galima geriau suvaldyti iššūkių švietimo sistemai keliantį rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymo procesą, pabrėžia, jog svarbiausia, kad švietimo politikos formuotojų sprendimai būtų sisteminiai, užtikrinantys kiek įmanoma sklandesnį, nuoseklesnį ir tvaresnį pokytį. Tarp galimų situacijos sprendimų būdų siekiant mažinti užsienio kalbų mokytojų trūkumą minimas

kokybiškas mokytojų perkvalifikavimas, daugiau nei vieną dalyką galinčių dėstyti pedagogų rengimas, mokytojo profesijos patrauklumo didinimas tam, kad būtų galima pritraukti daugiau studentų į pedagoginių, šiuo atveju – užsienio kalbų didaktikos – studijų programas, o kaip laikinas sprendimas įvardijamas nuotolinis mokymas, ypač mokant kaimyninių šalių kalbų, kurių pasirinkimo galimybė siūloma kaip alternatyva pagrindinėms Europos Sąjungos kalboms atsisakant rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo. Kad procesas vyktų sklandžiai, tyrimo dalyvių nuomone, reikėtų didesnio pasitikėjimo mokyklų vadovais ir kitais švietimo sistemos profesionalais.

Diskusija

Apibendrinant empirinio tyrimo rezultatus, galima teigti, jog, nepaisant nežymių skirtumų, rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos mokymo situacija ir perspektyvos Lietuvoje ir Latvijoje yra iš esmės labai panašios. Kokiu būdu tam įtakos turi konteksto veiksniai atskleisti padėjo kokybinio tyrimo rezultatų analizė.

Kadangi abi šalys susiduria su dėl 2024 metais Rusijos pradėto karo Ukrainoje pasikeitusia geopolitine situacija, ši aplinkybė neabejotinai turi įtakos tiek Latvijos, tiek Lietuvos švietimo politikos formuotojų sprendimams dėl rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo bendrojo ugdymo mokyklose. Kaip patvirtina visi tyrimo dalyviai, karo grėsmės akivaizdoje siekiama sumažinti šalies agresorės kalbos mokymo apimtį, o galiausiai tikimasi pasiekti, kad jos mokymo būtų visai atsisakyta. Viena vertus, tai natūralu, nes kalbų mokymo politikos formuotojai negali neatsižvelgti į politinį, ekonominį ir kultūrinį kontekstą, nes kalbos planavimas susijęs su pokyčių valdymu, bet ir pats yra socialinių pokyčių pavyzdys. Kita vertus, tokie sprendimai kelia klausimų dėl to, iš kokios perspektyvos žvelgiama į kalbą Lietuvoje ir Latvijoje.

Galima teigti, kad rusų kalba šiuo atveju politikos formuotojų laikoma problema, keliančia iššūkių nacionaliniam saugumui, todėl nuo jos mokėjimo bei vartojimo siekiama atgrasyti. Tačiau tyrimo dalyviai į rusų kalbą žvelgia kitaip. Latvijoje, kurioje rusakalbiai gyventojai sudaro beveik ketvirtadalį šalies gyventojų, ši kalba vertinama kaip svarbus išteklius šalies viduje, reikalingas sėkmingai dalyvauti darbo rinkoje ir bendrauti su rusakalbiais bendrapiliečiais, kurie turi teisę kalbėti savo gimtąja kalba ir jos mokytis. Naudingu ištekliumi rusų kalba laikoma ir Lietuvoje, tik čia labiau pabrėžiamos galimybės ją naudoti ne tiek šalies viduje, nors ir čia jos mokėjimas gali tapti konkurenciniu pranašumu darbo rinkoje, kiek keliaujant, nors šalies švietimo politikos formuotojai viešai ją įvardija kaip nereikalingą išteklių, kurio panaudojimo perspektyvos menkos dėl pakitusių geopolitinių ir ekonominių aplinkybių. Tyrimo dalyvių įžvalgos leidžia teigti, kad į rusų kalbos mokėjimą galima žiūrėti ne kaip į grėsmę nacionaliniam saugumui dėl galimybės būti panaudotam kaip priemonė propagandai skleisti, o kaip tik – kaip į įrankį propagandai atpažinti, dekonstruoti ir kritiškai vertinti. Tad nors į rusų kalbą Lietuvos ir Latvijos švietimo politikoje linkstama žvelgti kaip į problemą, vis tik reikėtų pripažinti, kad ją galima vertinti ir kaip išteklių, turintį tiek visuomeninės, tiek individualios vertės.

Kita vertus, rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymas gali būti problematiškas etikos ir moralės atžvilgiu. Neretas viešajame diskurse rusų kalbos tapatinimas su šalimi agresore, pastiprinamas ir per švietimo politikos formuotojų sprendimą mažinti šios kalbos mokymosi pasirinkimo galimybes bendrojo ugdymo mokyklose. Kaip rodo kokybinio tyrimo duomenų analizė, tai skatina rusakalbių asmenų stereotipizavimą ir stigmatizavimą, o tai savo ruožtu nepasitarnauja

asmens apsaugai nuo diskriminacijos kalbos pasirinkimo pagrindu. Be to, riboja ir individualiosios daugiakalbystės skatinimą, nes kaip alternatyva rusų kaip antrajai užsienio kalbai siūloma mokytis pagrindinių Europos Sąjungos kalbų, tokių kaip prancūzų, vokiečių ar ispanų, nors tyrimo rezultatai atskleidžia, jog pageidautinos būtų ir mažesnių kaimyninių šalių kalbos, pavyzdžiui lenkų, suomių, o Lietuvoje – latvių ir, atitinkamai, lietuvių - Latvijoje.

Remiantis kokybinio tyrimo duomenimis, minėtas mažesniųjų Europos Sąjungos kalbų mokymas galėtų padėti įveikti ir pagrindinį rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo atsisakymo Lietuvoje ir Latvijoje keliamą iššūkį – kitų užsienio kalbų mokytojų trūkumą, nes kažkiek sumažintų pagrindinių kalbų mokytojų poreikį. Vis dėlto pagrindinis ir, ko gero, veiksmingiausias būdas sumažinti šią problemą abiejose šalyse – mokytojų perkvalifikavimas, pirmenybę teikiant su darbo netekimu susiduriantiems rusų kalbos mokytojams. Tačiau jo efektyvumas nėra savaime suprantamas, kadangi dalis mokytojų vietoj persikvalifikavimo renkasi atsisakyti darbo mokykloje ir ieškoti galimybių kitur, o daliai kitų persikvalifikavimas kelia fizinės ir emocinės sveikatos sunkumų dėl būtinybės mokymąsi derinti su darbu. Nepalankios darbo sąlygos ir nereti pedagogų profesinio perdegimo atvejai neskatina rinktis pedagoginių studijų, nepaisant abiejose šalyse vykdomų stipendijų skyrimo iniciatyvų tokias studijas pasirinkusiems studentams, ir nedidina mokytojo profesijos patrauklumo. Tad mokytojų, tiek užsienio kalbų, tiek kitų, trūkumas, tikėtina, išliks aktualus ir ateityje bei bus vienas didžiausių iššūkių, su kuriais susidurs švietimo politikos formuotojai Lietuvoje ir Latvijoje.

Pokyčių įgyvendinimas dažniausiai nebūna paprastas procesas, tad politikos formuotojai turėtų gerai įvertinti pasirinktus veikimo būdus. Kokybinio tyrimo duomenys leidžia teigti, jog sprendimas atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos Lietuvoje ir Latvijoje vykdomas remiantis politine valia ir naudojantis politine galia, iš viršaus į apačią, o tai kelia įtampą tiems, kas privalo šį sprendimą praktiškai įgyvendinti bei tikisi švietimo politikos formuotojų sisteminio požiūrio, siekiant sklandžiai įgyvendinamą tvarų, demokratijos principais grįstą, pliuralizmą užtikrinantį pokytį.

Apibendrinant, galima daryti prielaidą, jog rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos mokymo situacija Lietuvoje ir Latvijoje šiuo metu yra labai panaši, nes švietimo politikos formuotojai laikosi tokių pačių principų ir krypties - siekia mažinti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo apimtį su tikslu palaipsniui jo visai atsisakyti, o atsižvelgiant į geopolitinės situacijos veikiamus švietimo politikos formuotojų sprendimus, šios kalbos mokymo apimtį mažėjimo tendencija abiejų šalių bendrojo ugdymo mokyklose ateityje ne tik išliks, bet ir stiprės.

Vis tik būtina atsižvelgti į šio tyrimo ribotumus. Pirmiausia, reikėtų atsargiai vertinti gautus informantų atsakymus, nes jiems įtakos galėjo turėti kompetencijos bei informuotumo lygis, taip pat išankstinės nuostatos ir vertybiniai įsitikinimai. Be to, tyrimo imtis nėra didelė ir apima tik švietimo ekspertus iš Lietuvos ir Latvijos, o su tiriamąja problema susiję ne tik švietimo darbuotojai, bet ir

moksleiviai ir jų tėvai, tad tyrimo duomenys negali būti apibendrintai taikomi išsamiam rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos mokymo situacijos ir perspektyvų vertimui. Ateityje būtų tikslinga atlikti didesnės apimties tyrimą, įtraukiant ne tik didesnį skaičių, bet ir platesnį spektrą su tyrimo problema susijusių tiriamųjų, ne tik švietimo ekspertų. Be to, atliekant tyrimą naudoti tik kokybiniai duomenų rinkimo ir lyginamosios analizės metodai. Siekiant atlikti išsamesnį tyrimą, vertėtų pasitelkti ir kokybinės analizės metodus, leidžiančius nustatyti ryšių tarp kintamųjų kryptis.

Išvados

Išanalizavus mokslinę literatūrą kalbų mokymo politikos tema, pasirinkta teorinė kalbų mokymo politikos prieiga - R. Ruiz suformuluota kalbos politikos ir planavimo koncepcija (angl. *Language Policy and Planning* arba *LPP*). Kalbų mokymo(si) politika apima strategijas, principus ir nuostatus, kurie reglamentuoja kalbų mokymą ir mokymąsi. Vadovaujantis šia koncepcija, apimančia sąmoningas pastangas paveikti kalbų funkciją, struktūrą ar įsisavinimą konkrečioje kalbinėje bendruomenėje, išskiriamos trys kalbos politikos ir planavimo kryptys: kalba kaip problema, kalba kaip teisė ir kalba kaip išteklius (resursas). Kalbos politikos ir planavimo orientaciją į kalbą kaip išteklių tikrai gali būti naudojama užsienio kalbų mokymo(si) skatinimui, kadangi užsienio kalbų mokėjimas neabejotinai gali būti panaudotas tiek kaip asmeninis išteklius darbo rinkoje, tiek kaip visuomeninis išteklius siekiant nacionalinių interesų, tokių kaip ekonominiai ryšiai, diplomatija ar saugumas. Vis tik veiksminga kalbų mokymo(si) politika dažnai integruoja elementus iš visų trijų perspektyvų, sukuriant subalansuotas strategijas, kurios sprendžia neatidėliotinus iššūkius, palaiko kalbines teises ir naudoja kalbą kaip išteklių.

Išanalizavus oficialiai prieinamus statistinius duomenis, nustatyta, kad Lietuvoje per metus rusų kaip antrosios užsienio kalbos besimokančiųjų skaičius sumažėjo 5,3%, o Latvijoje įvykęs metinis pokytis sudarė -5,4%. Taigi vertinant procentines išraiškas, per metus sumažėjęs rusų kalbos besimokusių moksleivių skaičius abiejose šalyse buvo beveik identiškasis, tačiau ne itin ženklus. Vis tik atsižvelgus į tai, Latvijoje ženkliai didesnė dalis moksleivių mokėsi rusų kaip gimtosios, darytina išvada, jog besimokusiųjų šios kalbos kaip užsienio skaičiaus metinis sumažėjimas Lietuvoje buvo didesnis nei Latvijoje. Išnagrinėjus viešojoje erdvėje pateikiamą informaciją apie šalių švietimo politiką rusų kalbos mokymo atžvilgiu, galima teigti, kad, nepaisant tam tikrų skirtumų, esama padėtis ir ateities perspektyvos Lietuvoje ir Latvijoje vertintinos kaip labai panašios: abiejose šalyse siekiama mažinti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo apimtį, o atsižvelgiant į geopolitinės situacijos įtaką politikos formuotojų sprendimams, galima numatyti, jog šios kalbos mokymo apimtį mažėjimo tendencijos šalyse ne tik išliks, bet ir stiprės.

Ištyrus Lietuvos ir Latvijos švietimo ekspertų požiūrius į rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo situaciją ir perspektyvas, galima daryti išvadą, kad jie esmės nesiskiria. Poreikis moksleiviams mokytis rusų kalbos kyla iš to, jog ja jie gali bendrauti su šeimos nariais, giminaičiais ar bendrapiliečiais, taip pat galimybė šia kalba susikalbėti užsienyje, tačiau poreikis mokytis rusų kaip antrosios užsienio kalbos dėl bendravimo su bendrapiliečiais kur kas aktualesnis Latvijos moksleiviams, nes jų valstybėje rusakalbių gyventojų dalis ženkliai didesnė nei Lietuvoje. Teigtina, kad, Latvijos ir Lietuvos švietimo ekspertų požiūriu, geopolitinė situacija yra vienintelis argumentas, pagrindžiantis, kodėl šios kalbos mokymo reikėtų atsisakyti, nutrūkus ryšiams su Rusija, karo grėsmės akivaizdoje nebematoma perspektyvų tokius ryšius atkurti artimoje ateityje, tad rusų kalbos

mokėjimas prarado aktualumą, o Europos Sąjungos kalbų svarba išaugo. Vis dėl to kontrargumentų tokiam sprendimui esama ne vieno: nereikėtų tapatinti kalbos su politika, rusų kalbos mokėjimas galėtų tapti įrankiu propagandai atskirti ir suprasti, priemone bendrauti su rusakalbiais savo bendrapiliečiais, taip pat taptų privalumu darbo rinkoje. Tačiau Latvijoje priėmus sprendimą palaiapsniui atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo, didelė tikimybė, jog tokiu pat keliu paseks ir Lietuvos švietimo politikos formuotojai. Toks sprendimas grindžiamas poline valia, o vykdomas naudojantis politine galia. Lietuvoje švietimo įstaigų vadovams daromas spaudimas, net nesant teisinių priimtų teisinių dokumentų dėl rusų kalbos kaip antrosios užsienio kalbos atsisakymo, o tai kelia klausimų dėl suderinamumo su demokratijos principais. Sprendimo atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos bendrojo ugdymo mokyklose esamos ir būsimos pasekmės Lietuvoje ir Latvijoje: dėl kalbos tapatinimo su šalimi agresore sustiprėjęs rusakalbių stereotipizavimas ir stigmatizavimas, mažiau palanki mokymosi aplinka pasirinkusiems mokytis rusų kaip antrosios užsienio kalbos lyginant su tais moksleiviais, kurie mokosi kitų užsienio kalbų, apsunkintos rusų kalbos mokytojų galimybės išlaikyti darbo vietą ateityje, ne itin sklandus mokytojų perkvalifikavimo procesas, neveikianti stipendijomis paremta studentų pritraukimo į pedagogines studijas sistema, mokytojo darbo nepatrauklumas, ir galiausiai pagrindinis ir svarbiausias iššūkis - didžiulis kitų užsienio kalbų mokytojų poreikį ir trūkumas, kurį išspėsti būtina siekiant sklandžiai atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokymo, vietoje jos pasiūlant bendrojo ugdymo mokyklų moksleiviams mokytis Europos Sąjungos kalbų.

Norint sėkmingai suvaldyti situaciją ir užtikrinti tvarų pokytį, pirmiausia, būtina mažinti užsienio kalbų mokytojų trūkumą, o tai galima padaryti užtikrinant kokybišką mokytojų perkvalifikavimą, daugiau nei vieną dalyką galinčių dėstyti pedagogų rengimą, mokytojo profesijos patrauklumo didinimą siekiant pritraukti daugiau studentų į pedagoginių studijų programas. Sudarymas galimybių mokytis kaimyninių šalių kalbų, kaip alternatyva siūlymui rinktis tik iš pagrindinių Europos Sąjungos kalbų, taip pat galėtų būti vienu iš pastarųjų kalbų mokytojų trūkumo įveikimo būdų. Kad pokytis vyktų sklandžiai, reikėtų priimti sprendimus, įgalinančius nuoseklų švietimo sistemos veikimą, o tam kartais gali tekti permąstyti pasirinktas priemones ir veikimo būdus.

Šaltiniai

- Bertašiūtė-Čiužienė, M. (2022 m. rugsėjo 9 d.). *Rusų kalbos pamokos mokyklose: pasirinkimo reikalas ar vartai skleisti propagandą.* 15min.lt. <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/renginiai/rusu-kalbos-pamokos-mokyklose-pasirinkimo-reikalas-ar-vartai-skleisti-propaganda-29-1928402>
- BNS. (2024a m. balandžio 23 d.). *Latvija nutarė laipsniškai atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos mokyklose.* <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/2257545/latvija-nutare-laipsniskai-atsisakyti-rusu-kaip-antrosios-uzsienio-kalbos-mokyklose>
- BNS. (2024b m. sausio 27 d.). *Vicemerai: Vilniaus savivaldybė ketina nuo rugsėjo šeštokams nebesiūlyti rusų kalbos.* <https://madeinvilnius.lt/naujienos/svietimas/vicemerai-vilniaus-savivaldybe-ketina-nuo-rugsejo-sestokams-nebesiulyti-rusu-kalbos/>
- Cooper, R.L. (2010). *Language Planning and Social Change.* Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620812>
- da Costa, R. B., Hall, S. M., & Spear, A. (2016). Whose Reality? A Meta-Analysis of Qualitative Research in International and Comparative Education. *The Qualitative Report*, 21(4), 661-676. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2016.2252>
- de Jong, E., Li, Z., Zafar, A., & Wu, C.. (2016). Language Policy in Multilingual Contexts: Revisiting Ruiz's "language-as-resource" Orientation. *Bilingual Research Journal*. 39. 200-212. <http://dx.doi.org/10.1080/15235882.2016.1224988>
- Esser, F., & Vliegthart, R. (2017). Comparative Research Methods. Iš J. Matthes, C. S. Davis & R. Potter (Red.), *The International Encyclopedia of Communication Research Methods* (pp. 248-269). London: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118901731.iecrm0035>
- Eurydice. (2024, May). <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/latvia/population-demographic-situation-languages-and-religions>

- Europos Komisija. (2009). *Language Education Policy Profiles A transversal analysis: trends and issues*. <https://rm.coe.int/language-education-policy-profiles-a-transversal-analysis-trends-and-i/16807b3c3f>
- Europos Komisija. (2017). *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reiklų komitetui ir Regionų komitetui. Europinės tapatybės stiprinimas per švietimą ir kultūrą, Europos Komisijos įnašas Geteborgo vadovų susitikime, 2017 m. lapkričio 17 d.* <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0673>
- Europos Parlamentas. (2020). *P9_TA(2021)0452 Europos švietimo erdvė: bendras holistinis požiūris 2021 m. lapkričio 11 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl bendro holistinio požiūrio į Europos švietimo erdvę (2020/2243(INI))*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0452_LT.pdf
- Europos Parlamentas. (2022). *Conference on the Future of Europe. Report on the Final Outcome. May 2022.* <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220509RES29121/20220509RES29121.pdf>
- Europos Parlamentas. (2024) *Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės - 2024* <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/142/kalbu-politika>
- Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2016/C 202/02)*. (2016). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>
- Gafurova, J. (2024a m. balandžio 9 d.). *Rusų kalba stumiama iš mokyklų*. Respublika.lt <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/kitos-lietuvos-zinios/rusu-kalba-stumiama-is-mokyklu/>
- Gafurova, J. (2024a m. gegužės 2 d.). *Tėvai nesitaikstys su politiniu diktatu*. Respublika.lt. <https://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/ziniasklaida/ketvirtadienio-vakaro-ziniose-skaitykite-tevai-nesitaikstys-su-politiniu-diktatu/>

- Grigaliūnaitė, V. (2022 m. lapkričio 22 d.). *Latvija jau 2026 m. ketina mokyklose atsisakyti rusų kaip antrosios užsienio kalbos, Lietuva atsargesnė: trūksta mokytojų*. 15min.lt <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/latvija-ketina-mokyklose-atsisakyti-rusu-kaip-antrosios-uzsienio-kalbos-lietuva-tai-irgi-rekomenduoja-56-1963318>
- Hult, F. M., & Hornberger, N. H. (2016). Revisiting Orientations in Language Planning: Problem, Right, and Resource as an Analytical Heuristic. *The Bilingual Review* 33 (2016): 30-49. <https://core.ac.uk/download/pdf/219380177.pdf>
- Yin, R. K. (2011) *Qualitative Research from Start to Finish*. London: the Guilford Press. 36 – 189.
- Jaruševičiūtė-Mockuvienė, G. (2023 m. balandžio 5 d.). *J. Šiugzdinienė ramina rusų kalbos mokytojus: suprantame jūsų nerimą, kiekvienas mokytojas yra brangus*. Lrytas.lt. <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/svietimas/2023/04/05/news/j-siugzdiniene-ramina-rusu-kalbos-mokytojus-suprantame-jusu-nerima-kiekvienas-mokytojas-yra-brangus-26647134>
- Juraitė, K. (2005). Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo. VDU
- Latvian Public Broadcasting. (2024 m. balandžio 10 d.). *Instead of Russian, schools could offer to teach German, French and Spanish as a second foreign language, according to a survey conducted by the Ministry of Education and Science (IZM), LETA reported on April 9*. <https://eng.lsm.lv/article/society/education/10.04.2024-survey-suggests-most-schools-plan-to-replace-russian-with-german.a549822/>
- Latvijos Republikos Konstitūcija. (2014). <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution>
- Lietuvos Respublikos Konstitūcija. (1992). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr>
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>

- Liubertaitė, A., (2022 m. lapkričio 23 d.). *Latvijai nusprendus atsisakyti rusų kalbos mokyklose – Lietuvos pozicija: ar paseksime kaimynų pavyzdžiu?*. Lrytas.lt. <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/svietimas/2022/11/23/news/latvijai-nusprendus-atsisakyti-rusu-kalbos-mokyklose-lietuvos-pozicija-ar-paseksime-kaimynu-pavyzdziu-25265020>
- Masoit., I. (2018). Lenkų kalbos mokymo(si) perspektyvos Lietuvoje: poreikių analizė. *Žmogus ir žodis* 1:62-74. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=773316>
- McNelly, C. A. (2015). Language Learning Policy through the Lens of Language as a Problem, as a Right, and as a Resource. *NABE Journal of Research and Practice*, 6(1), 5–26. <https://doi.org/10.1080/26390043.2015.12067782>
- Official statistics portal Official statistics of Latvia. (Žiūrėta 2024 m. gegužės 14 d.). https://data.stat.gov.lv/pxweb/en/OSP_OD/OSP_OD_sociala_izgl_vispskolas/IZG110.px/
- Ruíz, R. (1984). Orientations in Language Planning. *NABE Journal*, 8(2), 15–34. <https://doi.org/10.1080/08855072.1984.10668464>
- Skutnabb-Kangas, T. (2017). Lingvistinė įvairovė, kalbų teisės ir kalbų ekologija. *Darnioji daugiakalbystė* 13:14-59. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=771618>
- Suter, L. E., Smith E., & Denman B. D. (Red.). (2019) *The SAGE Handbook of Comparative Studies in Education*. Sage Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781526470379>
- ŠMSM. (2023). *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2023. Švietimo teisingumas*. https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/09/2023-Svietimas-Lietuvoje_WEBak.pdf
- Švietimo valdymo informacinės sistemos duomenų portalas. (Žiūrėta 2024 m. gegužės 14 d.). <https://www.svis.smm.lt/>

Tollefson, J. W. (2012). Language planning and language policy. Iš Mesthirie R. (Red.). *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics*. Cambridge Handbooks in Language and Linguistics. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511997068>

Užsienio kalbų mokymo strategijos projektas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAPIS.1911>

Valotka., A. (2015). Kalbos planavimo ir kalbos politikos terminai. *Parlamento studijos*. 2015, Nr. 18, p. 84-101. <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1515759206531/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

Vingilis, V. (2024 m. sausio 23 d.). *G. Jakštas apie rusų kalbą mokyklose: tikiuosi, kad mokytis rusų kalbos po dešimtmečio bus labai ribotos galimybės.* Bernardinai.lt. <https://www.bernardinai.lt/g-jakstas-apie-rusu-kalba-mokyklose-tikiuosi-kad-mokytis-rusu-kalbos-po-desimtmecio-bus-labai-ribotos-galimybes/>

Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga. <https://hdl.handle.net/20.500.12259/57984>

Priedai

Priedas nr. 1

Lentelė nr. 1

Informacija apie tyrimo dalyvius

Informantas	Šalis	Profesija, veiklos sritis	Patirtis
I_01	Lietuva	Universiteto dėstytoja, rusų kalbos dėstytoja	5 m.
I_02	Lietuva	Rusų k. mokytoja, vadovėlių autorė	38 m.
I_03	Lietuva	Nedidelio miesto (apie 5500 gyventojų) gimnazijos direktorė	4 m.
I_04	Lietuva	Didmiesčio progimnazijos direktorė	12 m.
I_05	Latvija	Didmiesčio gimnazijos direktorė	9 m.
I_06	Latvija	Švietimo politikos formuotojas	5 m.
I_07	Latvija	Rusų ir latvių kalbos mokytoja	18 m.
I_08	Lietuva	Universiteto dėstytoja, švietimo politikos ekspertė	20 m.
I_09	Latvija	Universiteto dėstytoja, mokytojų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo specialistė, lingvistė	24 m.
I_10	Latvija	Nedidelio miesto gimnazijos direktorius	4 m.
I_11	Latvija	Švietimo politikos formuotoja	2 m.
I_12	Lietuva	Švietimo politikos formavimo įstaigos darbuotoja	3 m.

Priedas nr. 2

Lentelė nr. 2

Užsienio kalbų pasirinkimas bendrojo ugdymo mokyklose (2022-2023 m. m.)

		I UŽSIENIO KALBA					II UŽSIENIO KALBA								III UŽSIENIO KALBA									
		Iš viso	iš jų				Iš viso	iš jų							Iš viso	iš jų								
			anglų	vokiečių	prancūzų	rusų		anglų	vokiečių	prancūzų	rusų	lenkų	italų	ispanų		kita	anglų	vokiečių	prancūzų	rusų	lenkų	italų	ispanų	kita
1-12 klasės	1	2.871	2.793	32	2	3	296	52	27	55	83	0	0	26	53	44	0	0	0	44	0	0	0	0
	2	28.157	28.065	37	17	4	550	262	46	46	73	0	0	66	57	51	0	0	0	46	0	0	5	0
	3	28.317	28.187	63	20	4	508	135	82	69	71	0	0	98	53	49	0	0	0	41	0	0	7	1
	4	30.247	30.127	45	28	3	508	59	76	95	123	0	0	95	60	58	0	5	0	50	0	0	3	0
	5	29.364	29.209	72	35	8	4.434	122	953	1.030	2.120	0	0	160	49	55	0	3	28	24	0	0	0	0
	6	30.147	29.904	113	66	13	26.799	177	5.768	2.132	18.335	0	0	317	70	161	0	28	58	74	0	0	1	0
	7	30.553	30.339	87	68	11	27.678	176	4.239	1.880	21.114	0	0	191	78	169	0	28	50	88	0	1	2	0
	8	29.218	29.035	92	47	10	26.583	135	4.297	1.557	20.415	0	0	96	83	129	0	22	26	75	0	1	5	0
	9	3.290	3.208	36	2	15	2.629	42	219	63	2.232	0	0	66	7	22	0	3	1	17	0	0	1	0
	10	3.444	3.372	17	7	14	2.736	41	265	55	2.326	0	0	45	4	18	0	5	0	13	0	0	0	0
gimnazijos klasės	I	24.013	23.902	73	28	10	22.158	71	4.043	1.408	16.539	12	0	20	65	143	0	0	22	21	0	0	37	63
	II	23.167	23.037	88	23	19	21.683	59	4.124	1.396	16.012	1	0	31	60	72	0	0	10	23	0	0	6	33
	III	21.981	21.734	109	9	108	7.632	63	1.463	450	5.537	0	20	32	67	292	0	30	79	57	0	0	83	43
	IV	21.831	21.517	146	9	159	6.740	41	1.059	424	5.126	4	0	47	39	284	0	32	79	17	0	0	120	36
IŠ VISO		306.600	304.429	1.010	361	381	150.934	1.435	26.661	10.660	110.106	17	20	1.290	745	1.547	0	156	353	590	0	2	270	176

Šaltinis: ŠVIS

Priedas nr. 3

Lentelė nr. 3

Užsienio kalbų pasirinkimas bendrojo ugdymo mokyklose (2023-2024 m. m.)

		I UŽSIENIO KALBA					II UŽSIENIO KALBA								III UŽSIENIO KALBA									
		Iš viso	iš jų				Iš viso	iš jų							Iš viso	iš jų								
			anglų	vokiečių	prancūzų	rusų		anglų	vokiečių	prancūzų	rusų	lenkų	italų	ispanų		kita	anglų	vokiečių	prancūzų	rusų	lenkų	italų	ispanų	kita
1-12 klasės	1	3.300	3.209	24	15	4	314	45	36	95	30	0	0	50	58	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	2	30.213	30.098	40	23	2	399	123	34	55	66	0	0	64	57	11	0	0	0	0	0	0	11	0
	3	29.065	28.962	36	16	5	609	127	45	175	55	0	0	152	55	4	0	0	0	0	0	0	4	0
	4	28.398	28.261	59	20	2	499	63	88	140	52	0	0	107	49	4	0	0	0	0	0	0	3	1
	5	30.545	30.390	76	26	4	4.902	125	1.637	1.132	1.562	0	0	385	61	147	0	12	104	25	0	0	6	0
	6	29.451	29.279	104	21	0	26.413	153	8.189	3.131	14.213	43	0	633	51	93	0	1	68	22	0	0	1	1
	7	30.093	29.874	97	65	2	27.217	156	5.969	2.251	18.415	8	0	352	66	179	0	26	61	82	0	0	8	2
	8	30.547	30.352	73	63	11	27.716	174	4.284	1.949	20.948	0	0	287	74	185	0	26	58	88	0	0	11	2
	9	3.481	3.409	27	0	2	2.752	52	252	96	2.234	0	0	114	4	56	0	15	1	29	0	0	10	1
	10	3.454	3.390	25	2	3	2.798	39	229	68	2.364	4	0	89	5	24	0	5	1	13	0	0	3	2
gimnazijos klasės	I	25.494	25.428	45	14	7	23.568	47	4.208	1.551	17.565	0	0	124	73	104	0	1	29	28	0	0	14	32
	II	23.962	23.851	75	19	17	22.098	72	4.039	1.386	16.497	0	0	19	85	150	0	0	27	22	0	0	37	64
	III	21.461	21.289	85	14	34	5.390	62	1.272	447	3.450	0	12	99	48	73	0	3	9	9	0	1	38	13
	IV	21.849	21.555	145	8	141	6.589	34	1.245	400	4.814	0	19	29	48	206	0	5	74	19	0	2	65	41
IŠ VISO		311.313	309.347	911	306	234	151.264	1.272	31.527	12.876	102.265	55	31	2.504	734	1.236	0	94	432	337	0	3	211	159

Šaltinis: ŠVIS

Priedas nr. 4

Pusiau struktūruoto kokybinio interviu klausimynas lietuvių kalba

Įvadiniai klausimai:

Pirmiausia, norėčiau paprašyti papasakoti apie savo darbą švietimo srityje.

Kiek laiko dirbate šį darbą?

Tematiniai blokai

1. Užsienio kalbos mokymas(-is):

1.1. Kaip manote, kodėl svarbu mokykloje mokyti daugiau nei vienos užsienio kalbos?

1.2. Jūsų žiniomis, kokiais kriterijais vadovaudamiesi mokiniai renkasi, kokių užsienio kalbų mokytis?

2. Rusų kalbos, kaip antrosios užsienio kalbos, mokymo bendrojo ugdymo mokyklose apimtis:

2.1. Kokios priežastys lemia, kad Lietuvoje beveik 70% mokinių kaip antrosios užsienio kalbos mokosi rusų?

2.2. Pastaraisiais metais, lyginant su ankstesniais, rusų kalbą renkasi mažiau moksleivių. Kiek, Jūsų nuomone, ši tendencija išliks ir ateityje?

2.3. Su kokiais iššūkiais susidurs švietimo politikos formuotojai, jei besirenkančiųjų mokytis rusų kalbos skaičius ir toliau mažės?

2.4. Kokie, jūsų manymu, būtų sprendimo būdai?

3. Rusų kalbos mokymo atsisakymas:

3.1. Latvijoje nuo 2026 m. numatoma atsisakyti rusų kalbos, kaip antrosios užsienio kalbos, mokymo. Jūsų nuomone, kiek pagrįstas, toks sprendimas?

3.2. Kaip manote, kiek tikėtina, jog Lietuvos švietimo politikos formuotojai pasektų Latvijos kolegų keliu?

3.3. Kokios priežastys tam turėtų įtakos?

3.4. Kokios būtų pasekmės:

3.4.1. švietimo sistemai,

3.4.2. mokyklų administracijoms,

3.4.3. mokyklų darbuotojams,

3.4.4. moksleiviams?

3.5. Kokių sprendimo būdų matote?

4. Rusų kalbos svarba:

4.1. Kiek svarbu, Jūsų nuomone, Lietuvos piliečiams mokėti rusų kalbą?

4.2. Kokią ateitį rusų kalbai matote Lietuvoje?

Baigiamieji klausimai:

Kaip manote, kiek geopolitinės aplinkybės lemia švietimo politikos formuotojų sprendimus užsienio kalbų mokymo atžvilgiu?

Pabaiga:

Galbūt yra dar kažkas svarbaus, ko nepaklausiau, kuo norėtumėte pasidalinti?

Dėkoju Jums už skirtą laiką ir už reikšmingą bei vertingą pasidalijimą. Stabdau įrašą.

Priedas nr. 5

Pusiau struktūruoto kokybinio interviu klausimynas anglų kalba

Introductory questions:

First, I would like to ask you to tell me about your work in the field of education.

How long have you been doing this job?

Thematic blocks

1. Foreign language teaching:

1.1. Why do you think it is important to teach more than one foreign language at school?

1.2. To your knowledge, by what criteria do students choose which foreign languages to learn?

2. The scope of teaching Russian as a second foreign language in general education schools:

2.1. Almost 70% of students in Lithuania learn Russian as a second foreign language. In your opinion, what might be the reasons for this?

2.2. In recent years, compared to previous years, fewer schoolchildren choose to learn Russian. To what extent do you think this trend will continue in the future?

2.3. What challenges will education policymakers face if the number of people choosing to learn Russian continues to decline?

2.4. What do you think would be the solutions?

3. Refusal of teaching Russian:

3.1. Latvia has decided to abandon teaching in Russian in schools (i.e. using Russian as a language of instruction) from 2026. In your opinion, how reasonable is this decision?

3.2. What might be the consequences:

3.2.1. education system,

3.2.2. school administrations,

3.2.3. school staff,

3.2.4. for pupils?

3.3. What solutions do you see?

3.4. How likely do you think it is that Lithuanian education policymakers will follow the path of their Latvian colleagues?

3.5. What reasons would influence this?

4. The importance of the Russian language:

4.1. In your opinion, how important is it for Latvian citizens to be able to speak Russian?

4.2. What future do you see for the Russian language in Latvia?

Final questions:

How much do you think geopolitical circumstances determine the decisions of education policy makers regarding foreign language teaching?

End:

Perhaps there is something important and that you would like to share that I haven't asked?

Thank you for your time and for your meaningful and valuable insights. I'm stopping the recording.

Pusiau struktūruoto kokybinio interviu klausimynas rusų kalba

Вводные вопросы:

Во-первых, я хотела бы попросить вас рассказать мне о вашей работе в области образования.

Как долго вы занимаетесь этой работой?

Тематические блоки

1. Обучение иностранному языку:

1.1. Как вы думаете, почему важно преподавать в школе более одного иностранного языка?

1.2. Насколько вам известно, по каким критериям ученики выбирают иностранные языки для изучения?

2. Объем преподавания русского языка как второго иностранного в общеобразовательных школах:

2.1. Почти 70% учеников в Литве изучают русский как второй иностранный язык. На ваш взгляд, в чем могут быть причины этого?

2.2. В последние годы, по сравнению с предыдущими годами, меньше школьников выбирают изучение русского языка. Как вы думаете, в какой степени эта тенденция сохранится в будущем?

2.3. С какими трудностями столкнутся политики в области образования, если число учеников, решивших изучать русский язык, продолжит снижаться?

2.4. Как вы думаете, какие возможны решения?

3. Отказ от преподавания русского языка:

3.1. Латвия приняла решение отказаться от преподавания русского языка как второго иностранного с 2026 года. Насколько, на ваш взгляд, обоснованно это решение?

3.2. Какие могут быть последствия для:

3.2.1. системы обучения,

3.2.2. администрации школ,

3.2.3. сотрудников школ,

3.2.4. школьников?

3.3. Какие решения вы видите?

3.4. Как вы думаете, насколько вероятно, что литовские политики в области образования пойдут по пути своих латвийских коллег?

3.5. Какие причины повлияли бы на это?

4. Важность русского языка:

4.1. На ваш взгляд, насколько важно для граждан Латвии знать русский язык?

4.2. Какое будущее вы видите для русского языка в Латвии?

Заключительные вопросы:

Насколько, по вашему мнению, геополитические обстоятельства определяют решения лиц, определяющих политику образования, в отношении преподавания иностранных языков?

Конец:

Возможно, есть что-то важное и чем вы хотели бы поделиться, о чем я не спросила?

Спасибо за ваше время и за ваши значимые и ценные идеи. Я останавливаю запись.